

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

ZARJA FRANČIŠKA GOŠNIK

Zapuščina Ane Lušin, Cankarjeve ljubezni

Diplomsko delo

Mentorica:izr. prof. dr. Urška Perenič

Univerzitetni študijski program
prve stopnje: Slovenistika–
Anglistika

Ljubljana, 2017

Izvleček

Obravnava zapuščine Ane Lušin

Diplomska naloga je osredotočena na prikaz življenja Ane Lušin ter na njene sicer redke literarne objave – črtice. Lušinova je z vidika literarne zgodovine posebej zanimiva zato, ker je bila Cankarjeva velika ljubezen (»muza«). Pomembno je vplivala na njegovo literarno ustvarjanje: posvetil ji je nekaj pesmi v *Erotiki*, snoval *Sentimentalni album* njenih pesmi – ki ga sicer ni dokončal – in jo uporabil za model Ane v *Jakobu Rudi* in *Tujcih*. Med Cankarjem in Lušinovo se je razvila tudi obsežna pisemska korespondenca, del teh pisem pa lahko uvrstimo med verjetno najlepše ljubezenske izpovedi v slovenskem literarnem življenju. Ana je bila učiteljica v Plešivcu pri Velenju, od koder je črpala snov in motive za črtice, ki so ohranjene v njeni zapuščini. Naloga temelji na gradivu, ki ga je o Ani zbral pravnik in zbiratelj Marjan Marinšek. Anina črtica Umreti na božični večer do takrat, ko jo je Marinšku zaupala Anka Komovec, hči Aninega moža Hinka Breganta, še ni bila poznana.

Ključne besede: Ana Lušin, Ivan Cankar, Plešivec, črtica, zapuščina, pisemska korespondenca

Abstract

An overview of Ana Lušin's legacy

The thesis focuses on outlining the life of Ana Lušin and her rare literary publications – her short stories. From literary history's point of view, Lušin is mostly interesting due to being Cankar's great love (his »muse«). She had great influence on Cankar's literary works: he dedicated to her poems from his collection *Eroticism*, was in the process of creating an album of poems dedicated entirely to her and used her as a model for the role of Ana in *Jakob Ruda* and *Strangers*. An extensive letter correspondence developed between Cankar and Lušin and a portion of those letters can be considered as some of the most beautiful declarations of love in Slovene literary life. Ana was a teacher in Plešivec near Velenje and drew inspiration for her short stories from her surroundings. The thesis is based on the material gathered by jurist and collector Marjan Marinšek. Ana's short story To Die on Christmas Eve was entrusted to Marinšek by Anka Komovec, the daughter of Ana's husband Hinko Bregant.

Key words: Ana Lušin, Ivan Cankar, Plešivec, short story, legacy, letter correspondence

Kazalo vsebine

1. Uvod	1
2. Ana Lušin, Cankarjeva velika ljubezen	2
2.1 Pisemska korespondenca	6
3. Plešivec – kraj Aninih zadnjih let	9
3.1 Plešivec v Aninih črticah	10
3.1.1 Moja svakinja Krista	10
3.1.2 Mežnarjev Jak	10
3.1.3 Umreti na božični večer	11
4. Iz pričevanja Anke Komovec	12
4.1 Hinko Bregant – zaveden slovenski učitelj in ljubeč mož	14
5. Literarni poskusi Ane Lušin	16
5.1 Definicija črtice	18
5.2 Moja svakinja Krista	19
5.3 Mežnarjev Jak	21
5.4 Umreti na božični večer	23
6. Povzetek	25
7. Viri in literatura	26
8. PRILOGE	27
8.1 Črtice	28
8.2 Intervju z Anko Komovec	37
8.3 Pisma	40
8.4 Fotografije	46

1. Uvod

Ana Lušin je bila Cankarjeva velika ljubezen. V pisateljevem literarnem ustvarjanju je izmed vseh njegovih prijateljic zapustila največ sledov – posvetil ji je pesmi iz drugega dela cikla *Iz lepih časov v Erotiki*, snoval je poseben Sentimentalni album njenih pesmi ter jo uporabil za lik Ane v *Jakobu Rudi* in *Tujcih*. (Glazer 1976: 333, 334, 336) Svoje razmerje do nje je opisal v vrsti feljtonov¹ in jo vpletel v zgodbo novele *Pravica za pravico* (Glazer 1976: 335, 337, 341), njegova pisma Ani pa sodijo verjetno med najlepše ljubezenske izpovedi v slovenski literaturi.

Namen diplomske naloge je predstaviti življenje in pisateljske aspiracije Ane Lušin ter kot prilogo k nalogi objaviti zbrano gradivo, ki vsebuje: črtice, tipkan intervju z Anko Komovec, pismo Anke Komovec, izvornika dveh fotografij Breganta, izvornik fotografije Bregantovega razreda pri sv. Benediktu, izvornik fotografije družine Bregant, razglednico, ki jo je Lušinovi poslal njen stric, izvornik fotografije razreda na Sladkem Vrhu ter izvornik fotografije tamburaškega zbora v Rušah. Naloga temelji na gradivu, ki ga je o Ani Lušin zbral Marjan Marinšek.² Gradivo zaobjema tudi članke o Ani Lušin, med njimi Marinškov članek *Umreti na božični večer s prvič objavljeno Anino črtico o božiču v Plešivcu*.

Prikazu Anine življenjske poti v nalogi sledi prikaz pisemske korespondence s Cankarjem. V nadaljevanju predstavim Plešivec, kraj, kjer je Ana preživela zadnja leta svojega življenja in ki je služil za ozadje v črticah. Posebno poglavje je posvečeno Anki Komovec, ki je Marinšku predala še neobjavljeno Anino črtico *Umreti na božični večer*. S pomočjo podatkov, ki jih je Komovčeva posredovala, si je bilo lažje ustvariti predstavo o Aninem možu Hinku Bregantu, ki je Cankarjeva pisma Ani in Anine črtice ohranil. Nalogo pa zaključuje prikaz črtic Lušinove.

Ker je leto 2018 Cankarjevo leto, se zdi čas primeren, da izvemo več tudi o življenju in pisateljskih poskusih ženske, ki je pomembno vplivala na njegovo literarno ustvarjanje.

---

¹ Feljtoni, ki se naslanjajo na pisateljevo razmerje z Ano: *Moja miznica* (*Slovenec*, letnik 26, št. 221, 1898, gl. dlib); *V čakalnici* (*Slovenski narod*, letnik 32, št. 225 in 226, 1899); *Polnočnica* (*Slovenski narod*, letnik 32, št. 1 in 2, 1899); *Neznana pesem* (*Slovenec*, letnik 27, št. 170, 171 in 173, 1899); *Jutranja cigareta* (*Slovenski narod*, letnik 32, št. 195, 1899); *Lepa Vida* (*Ljubljanski zvon* 1904, letnik 24, št. 9, 578–582); *V marcu* (*Slovenski narod*, letnik 43, št. 63), *Mimogrede* (*Slovan*, letnik 12, št. 2, 1914, 37–38).

² Marinšek je bil slovenski kulturnik, pravnik, zbiratelj in pisatelj. Živel je v Velenju, kjer je bil zaposlen v Kulturnem centru Ivana Napotnika Velenje, naprej kot direktor, kasneje pa kot vodja prireditvenih dejavnosti. Prijateljval je s pisateljico Astrid Lindgren in bil soustanovitelj ter prvi vodja velenjske prireditve *Pikin festival*, ki je danes poznana tudi širše. (Šaleški biografski leksikon, na spletu.)

2. Ana Lušin, Cankarjeva velika ljubezen

Ana Lušin se je rodila 30. maja 1881 v Ljubljani. S Cankarjem sta se spoznala leta 1898, ko je obiskovala meščansko šolo pri uršulinkah v Ljubljani. Takrat je bila stara 17 let. (Kraigher 1954: 67) Živel je s sestro Minko in polsestro Hermino pri očimu in skrbniku Alfonzu Pellanu – z Minko sta bili namreč siroti. Oče Janez Lušin, deželni uradnik, je umrl za jetiko kmalu po Aninem rojstvu, mati pa se je leta 1884 poročila s trgovskim uradnikom Pellanom in se s hčerama preselila k njenim v Kolizej, a je tudi ona kmalu umrla. Pellan je od takrat skrbel tudi za Anino šolanje. Zaradi bolezni je Ana pogosto izostajala od pouka in težko napredovala; ko se je jeseni 1899 vpisala na učiteljsko, je bila dve, tri leta starejša od vrstnic. (Marinšek 1993: 38)

Ana in Cankar sta se srečevala v nekdanjem parku pri Kolizeju, kjer je stanovala Anina družina. Kolizej je bil takrat velika stavba. Severna stran je ležala ob današnji Gosposvetski cesti in od tam se je dalo videti vlak, ki je peljal v smeri Vrhniko, tako da je Ana Cankarju lahko celo pomahala z okna. (Roš 1971–1972: 296) Stanovanje v Kolizeju je bilo v prvem nadstropju in je imelo tri velike sobe s pogledom na Bleiweisovo (danes Prešernovo) cesto. Kolizej je obdajal velik park z raznovrstnim drevjem in grmičevjem ter kostanjevimi drevoredi. Bil je pravi grajski park. Ana se je tu in v tivolskem drevoredu sestajala s Cankarjem, včasih kar na poti iz šole. Očim je Ani to sestajanje prepovedal – domača malomeščanska družina jo je odvrčala od te ljubezni, ker naj zanjo ne bi bila primerna. Če je očim zvečer vprašal, kje je Ana, sta se Minka in polsestra Hermina spogledali, se naredili nevedni in si kaj izmislili. Kasneje sta med seboj šepetali, da je v parku s Cankarjem. (Marinšek 1993: 38)

Ana je imela lep obraz, podobna je bila očetu. Po značaju je veljala za mirno, zadržano, ponosno in zelo delavno. (Marinšek 1993: 38) Cankar je Župančiču nekoč pripovedoval, da je »zaljubljen v pravega angela – otroško, naivno dušico, ki ima predražesten obrazek in pa to čudovito, izredno lastnost, da me obožuje«. (Cankarjevo pismo Župančiču z dne 21. avgusta 1898)

Lepe besede je znal najti tudi za Anino desnico, ki je bila nekoliko pohabljen in jo je pred ljudmi skrivala ali pa nosila rokavice:

Ti si odtegovala svojo desnico mojim poljubom, ker je bolna Tvoja uboga rokica ... Ti si angel, prekrasen angelček in tista napaka je tako malenkostna in neznatna, da Ti je ni treba skrivati. Ti imaš lepote dovolj, Anica³! (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 31. avgusta 1898)

---

³Ano (Nušo) Lušin je 'Anica' klical samo Cankar. (Marinšek 1993: 38)

Leta 1903, po maturi, je Ana dobila službo učiteljice v Sv. Benediktu v Slovenskih goricah. Iz mestnega okolja se je preselila na štajersko podeželje. Tam je spoznala Hinka Breganta, ki je bil tudi učitelj na šoli pri Sv. Benediktu, in se z njim poročila. (Roš 1971–1972: 299, 303) Marinšek je med svojim raziskovanjem v zapuščini učitelja Lojza Hofbauerja v Hrastniku odkril fotografijo učiteljskega zbora pri Sv. Benediktu v Slovenskih goricah (Fotografija 1). Na hrbtni strani je zapisano, da je učiteljica, ki sedi na levi, Ana Lušinova, Cankarjevo dekle, pokopano v Plešivcu pri Velenju. Na fotografiji Ana sedi prva z leve. Oblečena je po meščansko; nosi široko dolgo krilo in bluzo z volani. Na desni strani stoji njen mož Hinko Bregant. Verjetno sta bila njuna skorajšnja poroka in odhod v Plešivec razlog, da se je dal učiteljski zbor fotografirati. Fotografija je bila posneta nekje v začetku šolskih počitnic leta 1905 (počitnice so takrat trajale od 16. septembra do 1. novembra). (Roš 1971–1972: 304) Na fotografiji je še učiteljica Katica Vogrin, ki stoji za Ano, ob njej stoji učitelj Franc Horvat, pri mizi je župnik Franc Zmazek, za njim pa stoji kaplan Franc Gomilšek, ki so ga leta 1943 ubili Nemci. Ob mizi desno sedi učitelj Edvin Blenk, na skrajni desni, pred Bregantom, pa je učiteljica Franica Podlesnik.⁴

Ana je kmalu zbolela za jetiko in bolezen je bila glavni razlog, da se je učiteljski par, Ana in Hinko Bregant, prijavil na razpisano učiteljsko mesto v hribovskem Plešivcu, sredi smrekovih gozdov. Upala sta, da se bo Ani v takem okolju zdravje izboljšalo. Ravno ko sta se leta 1905 dobro nastanila, je k njima prišla Anina sestra Minka, že poročena, da bi se v mirni vasi sredi gozdov tudi sama spopadla z boleznijo. (Roš 1917–1972: 305)

Minka je bila po naravi živahnejša od sestre, trša in do življenja zahtevnejša. Tudi ona je veljala za lepo. V pisarni pri geometru Grubišiču je risala zemljiške načrte. Z njim se je poročila le nekaj mesecev pred smrtjo. Menda se je s Cankarjem seznanila, ko sta se z Ano peljali na Dunaj k stricu. Cankar je bil na ljubljanskem kolodvoru v njuni družbi in se je na prvi pogled zaljubil v Minko. Na Dunaju, kjer se je Minka učila strojepisja, sta se večkrat srečala. (Marinšek 1993: 39) Ko je sredi leta 1900 slišal, da je Minka Lušinova prišla na Dunaj obiskat svoje sorodnike, jo je poiskal. Zdelo se je, kot da je že čakala nanj. Alojz Kraigher je kritično menil, da je bila željna le njegovega občudovanja, njegovih navdušenih pisem, da je v približevanju Cankarju bila le preračunljiva igralka. (Kraigher 1954: 134) On pa je v zvezi z njo Kraigherju pisal takole:

---

⁴ Podatke o ljudeh na fotografiji je na hrbtno stran zapisal učitelj Lojze Hofbauer.

Prišla je namreč Minka na Dunaj in jaz sem se zaljubil vanjo z veliko silo. To je krasna ženska ... Ali tako lepega življenja že dolgo nisem imel; vsega me je prerodilo. Lahko mi čestitaš, kajti Minka je res ženska vseh žensk. (Cankarjevo pismo Kraigherju z dne 19. avgusta 1900)

Podobno je o Minki zapisal v črtici Dunaj poleti in dodal:

Nagnila se je čisto blizu h gladkemu steklu, da bi videla, če je še na vratu tista velika rdeča lisa od mojega zadnjega poljuba... (*Slovenski narod*, letnik 33, št. 184, 1900)

Njegovo srečanje z Minko je opisano v Rdeči lisi. Vse to mu je zamerila. Sicer se menda bolj od tega nista zblížala, pred prijatelji pa se je hvalil in jo že predstavljal kot svojo nevesto. (Kraigher 1954: 143) Končno je bratu Karlu priznal:

Jaz sem bil v Ano res zaljubljen in še zdaj mi je čisto sentimentalno pri srcu, kadar se spomnim nanjo. Vrag vedi, kako se je zgodilo, toda ravnal sem precej umazano z njo, ko sem pričel tisti neumni flirt z njeno sestro ... Po Anici mi je zelo žal. (Cankarjevo pismo bratu Karlu z dne 22. marca 1900)

Čeprav je bilo razmerje med Minko in Cankarjem kratkotrajno, je Ana ob tem gotovo trpela, a jo je Minka uspela pomiriti. Ana ji je želela verjeti, da med njima ni bilo pretesnih stikov, in je tako lažje zvesto vztrajala v svoji vdani ljubezni do Cankarja. Prijateljstvo med sestrama je do konca ostalo trdno. (Roš 1971–1972: 298)

Minka je imela bolno nogo in je rahlo šepala. Alojz Kraigher je menil, da je svojo smrt morda sama pospešila. (Kraigher 1954: 154) Ana je Cankarju pisala, da ji je Minka očitala strahopetnost, ker se tako zelo oklepa življenja. Že Ana je najverjetneje uživala arzen in morfij (Kraigher 1954: 156), kar omenja tudi v pismu Cankarju z dne 20. februarja 1905. Minka je Cankarjeva pisma njej uničila že zato, da ne bi z njimi žalila sestre še po svoji smrti. (Kraigher 1954: 158)

Kot ljubljanska meščanka se Minka skromnim razmeram v novem okolju ni mogla prilagoditi tako dobro kot Ana. Samo bolezen jo je lahko pripeljala v zapuščeno hribovsko vas, da se tu še zadnjič poskusi rešiti, čeprav v dober izid tega morda niti sama ni več verjela. Umrla je 1. januarja 1906, stara 26 let. Pokopali so jo v Plešivcu. (Roš 1971–1972: 305–306)

Ani pa se je zdravje v novem okolju začasno izboljšalo. Z možem naj bi se tudi lepo razumela. Oskrbovala je Minkin grob, ki je bil v bližini šolskega zidu. Dekla ji je pomagala pri delu na vrtu in pri skrbi za domače golobe, kokoši in zajce. (Roš 1971–1972: 306) Svojih otrok Ana in Hinko nista imela, je pa zato Ana imela zelo rada otroke iz Plešivca, ki so hodili k pouku in jo osrečevali s svojo vaško preprostostjo. Vaščani so pri zakoncih Bregant iskali nasvete in hodili na klepet. (Roš 1971–1972: 312)

Cankarju Ana po prihodu v Plešivec ni več pisala. O njuni mladostni ljubezni so še vedno pričala njegova pisma, ki jih je skrbno hranila in rada prebiralala. Nikoli ni izvedela, da je Cankar večino njenih pisem uničil; v njegovi zapuščini so se našla le tri Anina pisma. (Marinšek 1993: 39)

Umrla je 3. februarja 1910, stara 28 let. Pokopali so jo poleg sestre Minke za cerkvijo sv. Miklavža v Plešivcu. Bregant je dal na nagrobnik vklesati verz iz *Erotike*:

Tiho zdaj v grobu spi

tvoja in moja

vesela mladost

Ivan Cankar

Po ženini smrti je Bregant v Plešivcu ostal še dve leti, potem pa je odšel na Pohorje, kjer se je znova poročil. (Roš 1971–1972: 312–313)

Ko je Cankar izvedel za Anino smrt, se mu je verjetno prebudila slaba vest. Spoštovanje in usmiljenje do nje je čutil do konca. V črtici Mimogrede opisuje, kako je iskal Anin grob pri Sv. Benediktu, kjer je mislil, da je pokopana. Našel je preperel križ in zapuščen grob neke učiteljice in se tam razjokal. Nikoli ni izvedel, da je Ana pokopana v Plešivcu in da njen nagrobnik krasi njegov verz. (Roš 1971–1972: 314)

Alojz Kraigher meni, da je bila Ana edina, ki jo je Cankar resnično ljubil, »edina, ki bi bil z njo lahko zaživel v vedri, zdravi, morda celo kar najobjestnejši ljubezni – ko bi ne imel sam pri sebi kot telesni človek tako obupno malo vere vase«. (Kraigher 1954: 100)

Meni, da si je Cankar želel nazaj k Anici: »Prepričan sem, da je v vsem svojem življenju užil samo pri Anici v letu 1898 svojo najčistejšo in najslajšo življenjsko radost, ljubezen, ki je ni našel prej in ne več poslej, čeprav je vse življenje taval in hrepenel za njo.« (Kraigher 1954: 141–142)

2.1 Pisemska korespondenca

Ana je vse življenje hranila 44 Cankarjevih pisem. V pismih Cankar pogosto zaide tudi v literarna razglabljanja, kar jim daje posebno vrednost. (Glazer 1926: 346) Mož Hinko Bregant je pisma hranil petnajst let po Anini smrti, potem jih je predal Janku Glazerju. Ta jih je objavil v Ljubljanskem zvonu leta 1926 in 1928. (Roš 1971–1972: 313)

Dopisovanje med Cankarjem in Ano je trajalo slabih deset let, od 4. julija 1898 do 18. aprila 1907. Anina pisma so se ohranila samo tri, dve iz leta 1904, eno iz 1905. Prvi, večji del Cankarjevih pisem, je iz leta 1898, iz obdobja, ko je Cankar živel v Pulju, razen zadnjega iz leta 1898, ki ga je pisal novembra z Dunaja. Gre za štiriindvajset, v primerjavi s kasnejšimi razmeroma obsežnih, skoraj izključno ljubezenskih pisem. Njegova ljubezenska čustva najbolj pridejo do izraza v zgodnejših pismih:

Ostani mi zvesta, Anica moja; nihče drug bi Te ne mogel ljubiti tako vroče in odkrito, kakor Te ljubim jaz; vsak utripljaj mojega srca bije samo zate, in s svojo ljubeznijo Ti napravim raj življenja ... Vse, kar je bilo prej, predno sem se seznanil s tabo, Anica moja, – zdi se mi, da leži za mano temno in dolgočasno. (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 9. julija 1898)

Oktobra ali novembra 1898 je prišlo med njima do ohladitve, takrat se je namreč Cankar začel zanimati za Minko. (Roš 1971–1972: 297) Jeseni leta 1899 je živel v dunajskem delavskem predmestju Ottakring in je že prej v pismih Ani naročal pozdrave za Minko. (Roš 1971–1972: 297) Sledil je molk do jeseni 1901, ko sta dopisovanje obnovila. Cankar je leta 1901 spet pisal v Ljubljano njej, ki je bila zdaj dijakinja učiteljišča. Dve pesmi, ki ju je nekoč poklonil njej (V parku in Večerni koncert), je želel vključiti v novo izdajo *Erotike*, a ju ni imel v prepisu. Ana mu je ustregla in mu pesmi poslala. (Roš 1917–1972: 299)

Ta na novo oživljena pisemska zveza je trajala slabo leto (od 19. novembra 1901 do 25. septembra). (Glazer 1976: 333) Pisma so napisana v prijateljskem tonu, vendar vseskozi z bolj ali manj prikritim otožnim spominom na nekdanjo ljubezen.

Tudi naslednja njegova pisma (odposlana v obdobju od 3. februarja do 29. novembra 1904) so zgolj prijateljska. Sočutno se zanima za njeno šibko zdravje, razkriva ji svoje nezadovoljstvo s svetom, dotika pa se tudi tegob pisateljevanja. Piše, da mu je zoprno že, če se le domisli izbe in peresa in papirja:

Prej sem delal z resničnim veseljem, užival sem in ni mi bilo občinstva in njegove hvale. Plačilo je bilo v meni samem. Takrat sem še ljubil svoje misli in sanje ... Tako pride še drama in pride roman, zmirom dalje, dokler ne bo siloma izžeta poslednja kaplja te zastrupljene krvi. Ali kadar boš brala, kar sem napisal,

si nikar ne misli, da sem pisal uživaje in z ljubeznijo. Več grenkobe in trpljenja je v eni sami delavni uri, nego v vsem dolgem živalskem življenju. (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 7. marca 1904)

V ta čas sodijo tudi tri ohranjena Anina pisma Cankarju. Ko se je preselila v Slovenske gorice, je to v prvem ohranjenem pismu z dne 15. julija 1904 hitro sporočila Cankarju. Ta jo je v odgovoru pomiloval, češ da je »vesela in življenja vredna obsojena v dolgočasno štajersko vas.« (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 3. februarja 1904)

Njeno dopisovanje s Cankarjem je postajalo vse manj pogosto (iz leta 1904 je ohranjenih pet Cankarjevih pisem v primerjavi s štiriindvajsetimi iz leta 1898), čeprav ni bila njena ljubezen do njega očitno nič manj intenzivna. Večkrat ga je vabila k sebi:

Oh, Ivan, kako bi bila srečna, ko bi enkrat pozvonilo pri nas, tu, kjer sem jaz sedaj. Same sva v celi hiši z mojo prijateljico, od katere je bila hiša, samo deklo imamo, pa bi šla jaz duri odpret in pred menoj bi stal ti ... (pismo Lušinove Cankarju z dne 15. julija 1904)

Vse do zadnjega je upala, da bo le prišel, in tik preden se je poročila, je Cankarju v istem pismu še napisala:

Zakaj nič ne pišeš? Saj veš, kako mislim nate in glej, Ivan, če bi te zapustilo tudi vse, vse, jaz Te ne zapustim nikdar. Pridi k meni! Položila bom svoje hladne roke na Tvoje razgreto čelo in misli se Ti bodo zjasnile ... (Anino pismo Cankarju z dne 15. julija 1904)

Cankar pa je bil že preveč vpet v življenje na Dunaju, da bi razmišljal o resni zvezi z dekletom iz zakotne štajerske vasi. Ana je zaman upala na vnovično srečanje. Ko mu je to željo omenila, ji je svetoval, naj se že poroči, ima otroke in naj bo srečna v tisti vasi. (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 7. marca 1904) Še ji je pisal, a se ni več podpisoval »Tvoj Ivan«, ampak samo še z »Ivan Cankar«. Vseeno pa ji je poslal vsako svojo knjigo, ki je izšla. (Kraigher 1954: 155)

Ohranjena Anina pisma kažejo na njeno vdanost pisatelju, kar dokazuje ne nazadnje tudi dejstvo, da je hranila vsa njegova pisma in se z njimi zatekala v preteklost. Prvo je poslala iz Kamnika, kamor je po zdravnikovem nasvetu prišla pred koncem prvega šolskega leta pri Sv. Benediktu, da bi si ozdravila bolehna pljuča. Cankar se na pismo ni odzval, a mu je oktobra 1904 še enkrat pisala. (Roš 1971–1972: 301) Pismo je v primerjavi s prvim v tonu bolj zadržano in napisano bolj v prijateljskem tonu. Prej ga je ogovorila »moj dragi Ivan«, zdaj le še »dragi Ivan«. Pravi, da mu piše »ravno toliko, da ako bi se Ti slučajno zopet enkrat zljubilo meni pisati, da veš kam adresirati!« (Anino pismo Cankarju z dne 12. oktobra 1904)

V tretjem, zadnjem ohranjenem pismu Cankarju, Ana piše predvsem o hudi prestani bolezn:

Obhajali so me in me v sv. olje dejali. Čudno mi je bilo pač tedaj pri srcu. Hudo mi je bilo, ker prave pobožnosti ni bilo v mojem srcu. Tako sem Boga prosila, da bi mi jo vliv v srce. (Anino pismo Cankarju z dne 20. februarja 1905)

V enem zadnjih pisem se je Cankar Ani najbolj neposredno izpovedal: »Zakaj resnica je, da si Ti edina ženska, ki sem jo ljubil.« (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 7. marca 1904)

3. Plešivec – kraj Aninih zadnjih let

Plešivec pri Velenju, vas na 585 m nadmorske višine je imel takrat, ko sta tam živela in poučevala Ana in Hinko, nekaj več kot tristo prebivalcev, z bližnjimi naselji pa okoli štiristo. Vas leži na prisojnih pobočjih nad potokom Lubelo in pod hribom z istim imenom. Obdana je s hribi, ki jih zaraščajo gozdovi. Zahodno od kraja teče potok Velunja, vas pa se odpira na jug, kamor je takrat vodila občinska pot k deželni cesti in v dobro uro oddaljene Škale. Tam je bil sedež občine in župnije, v kateri je bil le nekaj let prej kaplan pesnik Anton Aškerc. Od tam je prihajal v šolo v Plešivec učiti verouk. Malo naprej sta bila trga Šoštanj (kamor so šli v črtici Moja svakinja Krista po vsej verjetnosti na izlet) in Velenje s premogovnikom, oba ob železniški progi Celje–Dravograd. Kmetje so se tu preživljali s poljedelstvom, največ pa z gozdarstvom, in sicer s prodajo lesa. Nekateri mlajši domačini so si poiskali delo v rudniku. (Roš 1971–1972: 305)

Središče vasi Plešivec je imelo v času, ko sta tam živela Ana in Hinko, tipično vaško podobo. Ob cerkvi je stalo pokopališče, blizu sta bili šola in krčma. Šola je bila enorazrednica, v njej pa sta bila učilnica in učiteljevo stanovanje. (Marinšek 1993: 39) Na začetku šola ni imela lastne stavbe, leta 1896 pa je Anton Aškerc blagoslovil novo šolsko poslopje. Šola je obiskovalo okoli sto otrok, danes pa je to podružnična šola.⁵

Učiteljsko mesto v Plešivcu pri Velenju je bilo razpisano 21. julija 1905 in zanj je zaprosil Bregant. Morda je zdravnik pri Sv. Trojici (Gradišče) Ani svetoval bivanje v gorskem kraju, sredi smrekovih gozdov. Šola v Plešivcu je bila sicer le enorazredna, zato bi Ana na njej lahko poučevala samo ženska ročna dela, kar je ne bi preveč obremenjevalo. (Roš 1971–1972: 305)

Ljudje v Plešivcu so takrat, ko je Fran Roš pisal o razmerju med Ano in Cankarjem (Roš 1971–1972), še vedeli povedati o lepi in delavni učiteljici, ki je imela vzorno urejen vrt in je skrbela za cvetice. (Marinšek 1993: 39)

V Plešivcu so po 2. sv. vojni obnovili in povečali šolsko stavbo in prevzeli skrb za grob Lušinovih sester. V spomin na Ano Lušin in Ivana Cankarja se kulturno društvo v vasi Plešivec imenuje Kulturno društvo Ivana Cankarja. (Pustatičnik 2006: 35)

---

⁵ Podružnična šola Plešivec, gl. na spletu.

3.1 Plešivec v Aninih črticah

Ana je v Plešivcu preživela zadnja leta življenja. Takrat se je posvetila pisanju, ohranjene pa so tri njene črtice⁶. Vse so snovno zanimive. Govorijo tudi o okolju, v katerem je avtorica tedaj živela, saj so prostorsko umeščene v Plešivec.

3.1.1 Moja svakinja Krista

V črtici z naslovom Moja svakinja Krista bi lahko bil trg L. (»Pa pravi nekoč Krista: »Veš kaj, Nuša, v L. bi šla jaz kaj rada enkrat!«) Šoštanj s farno cerkvijo in mežnarijo v bližnjem Družmirju, čeprav se po mnenju Frana Roša z opisom teksta ne ujema povsem. (Roš 1971–1972: 308) Marjan Pustatičnik meni, da se iz črtice da sklepati, da je Ana tisti dan na sprehodu počivala v bližini Gorčanove kapele nad Žlajfarjem: »Do gozda sem šla ž njima, a tam sem razpela med dve smreki mrežo in legla vanjo.« Od tam je nekje v daljavi videla dve mali piki, Breganta in svakinjo, ki sta šla proti Navršniku. Potok Velunjo (»Pa stopim par metrov dalje – odprl se je tam malce gozd in Velunja, ki prihaja s hriba in hiti mimo – Vidi se od tam tudi vrh hriba.«) je Ana zamenjala s Črnim potokom. (Pustatičnik 2006: 35)

Črtica nam nudi vpogled v to, kako dobro se je Ana v hribovskem okolju počutila (»Skozi vejevje se je svetlikalo modro nebo in objemal me je opojni vonj smrečja.«), kaže pa tudi na njeno navezanost na Plešivec: »Napravili smo za tem še nekaj izletov, a pravila je Krista, da se ji je še najbolj dopadel mali trgec L. – naposled pa da je še najlepše doma. Ker sva bila tudi midva z možem te zadnje misli, ostali smo skoro zmerom doma.«

3.1.2 Mežnarjev Jak

Pobudo za snov te črtice je Ani nedvomno dal Plešivec. Zgodba se odvija v plešivški gostilni Pri Mežnarju, omenjen je tudi plešivški marof: »Prav tik ceste je Mežnarjeva gostilna – njej nasproti pa marof – kjer spravljajo seno in drugo suhljad.« Besedilo je tudi narečno obarvano: namesto *tak* je Ana uporabila *štak* (»Oh, da sam Bog pomagaj – zdaj pa je že štak slabo.«), namesto *ta* se rabi *šota* (šeta) (»Šota bo dobra – lepa je in draga, dvajset krajcarjev sem dala za njo – na, jej no, jej!«). (Pustatičnik 2006: 28) Orisana je beda vaškega življenja v Plešivcu, v središču je vaški lik, zaznamovan z boleznijo, do izraza pa pride surovost vaščanov: »He, Jak! – letos boš pa umrl – to ti rečem, letos boš pa umrl – suh si že dosti.«

---

⁶ Z vrstno oznako črtica so Anini literarni poskusi opredeljeni zaradi osnovnih značilnosti te kratke pripovedne oblike, in sicer zaradi obsega, osredotočenosti na en dogodek, sintetične gradnje ter majhnega števila nastopajočih.

3.1.3 Umreti na božični večer

V črtici Umreti na božični večer je zanimivo, da sta Ana in Hinko (v črtici sta glavna lika, besedilo je izrazito avtobiografsko) postavljala božično drevo: »Ravnokar mi je prinesel moj mož v sobo drevesce na trdnem močnem stojalu.« Ker sta stanovala v šoli, so otroci v Plešivcu verjetno radovedno gledali drevo, ki je bilo okrašeno s svečkami. Na deželi je bila v tistem času navada obesiti smrečico nad jaslice, vendar to ni bilo pravo božično drevo, ki je prišlo k nam konec 19. stoletja iz severne Nemčije. (Marinšek 1993: 23) V črtici je orisana prava božična noč, »[S]vetlo in jasno, nebroj zvezd na sinjem nebu«. Avtorica pričara podobo idilične hribovske vasi: »Svetlo je bilo, da se je videlo daleč naokoli. In vsepovsod belina, svetla belina. Drevje se je pripogibalo pod težo snega, male lesene kočice so bile vdrte, kot bi imele lepe bele kučmice, iz malih oken pa se je tu in tam svetilo.«

4. Iz pričevanja Anke Komovec

Anka Komovec je bila hči Hinka Breganta iz njegovega drugega zakona z Ano Očko. Zbiratelj Marinšek se je za Lušinovo začel zanimati, ko je v zapuščini Lojza Hofbauerja odkril fotografijo učiteljskega zbora pri Sv. Benediktu v Slovenskih goricah. Obiskal je Anin grob in začel zbirati podatke o njenem življenju. Gradivo, ki ga je zbral, je odstopil Muzeju Velenje.

Marinšek je Anko Komovec obiskal 26. novembra 1993 na njenem domu v Mariboru in z njo opravil intervju. Vse podatke o Bregantu, iz katerih je črpal Marinšek, mu je zaupala ona – poslala mu je tudi detajlno zasnovano pismo z življenjepisom svojega očeta. V intervjuju, ki ga je Marinšek natipkal, je povedala, da je bil oče dober učitelj in je imel strašno rad otroke.⁷ Najraje je poučeval v prvem razredu. Bil je tudi glasbenik, poučeval je tamburaški zbor. Vsak učitelj je takrat moral znati igrati en inštrument. Oba starša sta igrala violino in klavir.

Tudi Anka je hotela postati učiteljica, a iz meščanske šole na učiteljišče takrat ni bilo lahko priti, zato se je v Ljubljani izsolala za medicinsko sestro in se zaposlila v mariborskem zdravstvenem domu. Do leta 1976 je službovala kot glavna sestra na očesnem oddelku mariborske bolnišnice. Poročena je bila z Jožetom Komovcem, gasilskim tehnikom.

Iz pisem, ki ju je Komovčeva naknadno poslala Marinšku 4. decembra 1994, izvemo, da je bil Hinko eden od 15 otrok (10 fantov in 5 deklet). Oče Jurij Bregant je bil nadučitelj, mama Cecilija Bregant (roj. Baronig) pa je bila doma in skrbela za otroke. Doma so se pogovarjali v slovenskem in nemškem jeziku, ker mama ni znala slovensko.

Hinko je z Ano Očko imel poleg Anke še sina Draga. Ko je postal ravnatelj, je bil menda vseskozi v šoli in je domov prihajal le jest in spat. Opravljal je tudi tajniško in ekonomsko delo.

Anka je povedala, da je za grob Ane Lušin Bregant skrbel do svoje smrti. Plačeval je kmetom Arličem. Tudi z Anko sta enkrat obiskala Plešivec, okrog 2. svetovne vojne. Ko je Anka študirala v Ljubljani, je obiskovala Anino polsestro Hermino Pellan, ki je stanovala na Metelkovi ulici. Tudi Hermina je bila učiteljica in menda zelo prijetna ženska.

Anine fotografije, kolikor jih je bilo, je Bregant shranil, za pisma pa je izvedel Janko Glazer in verjetno od njega tudi Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani:

---

⁷ O tem je pisala tudi Ana v črtici Moja svakinja Krista – o Bregantu ji (liku Ane) pripoveduje lik Kriste: »Neizmerno dober in vesten učitelj je bil oče in šola mu je bila vse. Potrpljenja je imel neznansko veliko z otroci, tujimi in svojimi.«

Izvedeli so, da jih imam jaz, ker so že prej očeta silili, pa jih ni hotel dati, ni jih hotel dati. No in potem jih je meni izročil. 1956 oz. 1957 so potem prišli in odkupili ta pisma. Deset pisem je bilo. Našel jih je oče, ko se je preselil in jih je pokazal prof. Glazerju. (Tipkopis intervjuja z Anko Komovec.)

O razmerju med očetom in Ano pa pravi:

Bil je zelo prizadet, ko je umrla, ker jo je imel strašno rad. In tako je to tudi težko bilo, kaj čemo. Razen tega pa je tja prišla tudi njena sestra tuberkulozna. Tudi moja mama je bila strašno ljubeča, strašno dobra, rada sta se imela. Samo kaj je smola. Prvič je imel smolo in drugič je imel smolo ... (Tipkopis intervjuja z Anko Komovec.)

Hinkova hči Anka je Marinšku predala Anino še neobjavljeno črtico Umreti na božični večer, ki jo je ta nato objavil v lokalnem časopisu *Naš čas*. Odstopila mu je fotografije iz družinske zapuščine, in sicer:

- razglednico, ki jo je Lušinovi skupaj s svojo fotografijo iz Berlina poslal njen stric,
- dve fotografiji Hinka Breganta,
- fotografijo družine Hinka Breganta (Hinko Bregant, Ana Bregant, roj. Očko, hči Anka in sin Drago),
- fotografijo Bregantovega razreda na Sladkem vrhu
- fotografijo razreda osnovne šole pri sv. Benediktu
- fotografijo tamburaškega zbora v Rušah.

Poslala mu je tudi pismo, v katerem je orisala življenjsko pot svojega očeta, ter sestavila rodovnik Bregantovih – Bregantovi so bili namreč ena najštevilnejših učiteljskih družin na Slovenskem.

4.1 Hinko Bregant – zaveden slovenski učitelj in ljubeč mož

Iz pisma Anke Komovec Marinšku z dne 4. decembra 1994 izvemo, da se je Hinko Bregant rodil leta 1878. Končal je učiteljske v Mariboru in se na Negovi prvič zaposlil. Leta 1902 je bil premeščen k Sv. Benediktu, kamor je leto kasneje prišla tudi Ana. Po Anini smrti je Hinko iz Plešivca odšel v Kebelj na Pohorju, kjer je spoznal učiteljico ročnih del Ano Očko iz Konjic in se z njo leta 1914 tudi poročil. Kmalu po poroki je izbruhnila 1. svetovna vojna. Kot intendant se je Hinko leta 1916 poškodoval pri nesreči z vojaškim vozom in se vrnil na kebeljsko šolo. Leta 1917 se mu je rodila hči Anka, dve leti pozneje pa sin Drago.

Ob nastanku Jugoslavije so Breganta premestili na šolo v Sladkem Vrhu, kjer so še vedno poučevali v nemščini. Bil je vnet učitelj in čeprav je bil njegov materni jezik nemški, se mu je posrečilo prepričati vaščane, da so polagoma sprejeli slovenščino in oba Breganta tako vzljubili, da ju niso hoteli pustiti oditi, ko je Hinko zaprosil za premestitev v mesto, kjer bi se lahko šolala oba otroka. Kakor je bilo v navadi, so tudi v Sladkem Vrhu Bregantovi stanovali v šoli. A tam ni bilo ne elektrike ne vode. Najbližji zdravnik je bil v Murecku v Avstriji, do koder si prišel z »brodom« čez Muro. Šola je imela gozd, vinograd, vrt in sadovnjak. Iz sliv so delali žganje, vino pa prodajali na vinotoču.

Ker sta Anka in brat Drago hotela v srednjo šolo, je Hinko zaprosil za premestitev v kraj, ki bil bližje mestu, in bil premeščen v Ruše ob Dravi, kjer je leta 1924 postal šolski upravitelj. V Rušah je poleg vodenja šole prevzel še poučevanje v obrtni, nadaljevalni šoli, vodil je tamburaški orkester in domači pevski zbor, Ana pa gospodinjski tečaj. Naredil bi še več, a vaščani niso radi obiskovali vaj. Tudi plača je bila slaba. Ko sta se z Ano zaročila, sta se odločila, da kraj zapustita. Za šolo je bila to izguba; Ana je bila namreč zelo priljubljena, delavna in dobrosrčna (otrokom je menda dajala denar), a jetika jo je že napadala in je pogosto ni bilo k pouku.

V Mariboru je imel Bregant hišo, kjer je živela hči Anka, in kjer se je Marinšek z njo sestal. Med 2. svetovno vojno je Bregant le za las ušel izseljevanju zavednih slovenskih učiteljev. Huda nesreča pa ga je zadela, ko mu je leta 1944 za rakom umrla še druga žena Ana. Po upokojitvi v Rušah se je preselil v Maribor, kjer je umrl 20. julija 1955.

Hinko Bregant je po smrti svoje prve žene ostal v Plešivcu kot šolski vodja še približno dve leti. Leta 1925, petnajst let po Anini smrti, je pisma pokazal Rušanu, profesorju in pesniku Janku Glazerju. Ta je posamezna mesta iz 37 pisem objavil v 5. in 6. številki *Ljubljanskega zvana* leta 1926, v 12. številki leta 1928 pa še naknadno odkrita 3 pisma in 4 razglednice. Vsa

Cankarjeva pisma in tudi vse tri Anine dopise vsebuje tudi izdaja *Pisma Ivana Cankarja*, ki jih je uredil Izidor Cankar. (Cankar 1948: 383–540)

Hinkova hči Anka še poroča, da je njen oče Lušinovo, ki jo je spoznal star 25 let, takoj vzljubil in zasnubil, čeprav je poznal njeno nevarno bolezen; zato je tudi ni želel obremenjevati z otroki. Zaradi Anine bolezni je tudi sam zaprosil za premestitev. Bil je rahločuten in obziren in ji je v vsem skušal ustreči. Ana pa se je počutila varno ob možu, ob katerem si je lahko ustvarila topel dom v sicer samotnem kraju.

5. Literarni poskusi Ane Lušin

Med bivanjem v Plešivcu se je Ana začela preizkušati v literarnem pisanju. Fran Roš zapiše, da sta ohranjeni dve Anini črtici (tretjo je torej kasneje odkril Marinšek), ki nudita tudi vpogled v njeno življenje in okolje v Plešivcu. Motive je našla v stvarnem okolju, ob tem pa pokazala tudi dobrosrčnost in sočutje do soljudi. Na nekaterih mestih je znala biti tudi šaljšiva. (Roš 1971–1972: 207)

Leta 1907 je dve črtici⁸ poslala Zofki Kveder. Ta je v Zagrebu urejala slovenski mesečnik *Domači prijatelj*⁹. V pismu ji je Ana omenila tudi svojo povezavo s Cankarjem, za katero je Kvedrova vedela že prej. Iz njegovega pisma z Dunaja z dne 1. septembra 1902 je citirala Cankarjevo laskavo mnenje o Zofki:

Zadnjič – pred poldrugim mesecem – je bila na Dunaju Zofka Kvedrova; kakor morda veš, najboljša slovenska pisateljica. Jaz sem se zelo začudil, ko sem se seznanil z njo: lepa je namreč (vsaj meni je simpatična). To je fenomen, zakaj pisateljice – kar morda tudi veš – po navadi niso lepe.

V odgovoru je Kvedrova najprej duhovito zavrnila Cankarjevo hvalo, nato pa se je potrudila literarni začetnici dati nekaj nasvetov za pisanje:

Draga gospa!

Vaše pismo me je res od srca razveselilo. – Seveda, Cankarju pač ne smete verjeti. On si je predstavljal, da je vsaka emancipirana ženska strašilo, zato se mu je zdel moj normalno človeški izgled že kar nekaj posebnega. – Veselilo me je Vaše pismo, spomnila sem se Vaše sestre Marije, s katero sva bili sošolki, in vsega, kar mi je Cankar pravil o njej.

Prečitala sem z zanimanjem Vaši črtici. Ali ne smete biti užaljeni, da Vam ju vračam. Mestoma je opisovanje prav plastično, potem pa se zopet razbline. Svačinja Krista npr. bi morala biti opisana obširnejše. Nekateri stvari bi sploh izpustila. Naznačila sem jih s svinčnikom. Počitnice bi morale biti tudi boljše orisane. Glavno je, kakšna je Krista zdaj, in zakaj je ravno zdaj tako mila in ljubezniva. Ona epizodica v prodajalni je dobra, tudi konec. –

Ako hočete, popravite stvarico v tem smislu, jaz jo rada priobčim. Veseli me vselej, če naslutim malo talenta. –

---

⁸ Ena od poslanih črtic je bila Moja svačinja Krista, ki jo je Kvedrova objavila v *Domačem prijatelju* (1908, str. 97–101).

⁹ V *Domačem prijatelju* je Cankar začel objavljati prav zaradi Kvedrove. Zaupal je v njene sposobnosti, motiv za objavljanje pa je bil tudi honorar, saj je potreboval denar. Poleg uveljavljenih piscev (Cankar, Aškerc itd.) je Kvedrova k sodelovanju pritegnila tudi mlade neuveljavljene avtorje. Komentirala je prispevke mnogih začetnikov in na pisma odgovarjala v rubriki Listnica uredništva, ki je postala ena najprepoznavnejših v *Domačem prijatelju*. (Tucovič 2007: 63–64)

Ohranjene so torej tri črtice Ane Lušin:

- Moja svakinja Krista (*Domači prijatelj*, letnik 5, št. 4, 1908, str. 97–101).

- Mežnarjev Jak – črtica je ostala neobjavljena, a jo je po rokopisu prepisal Janko Glazer. V *Celjskem zborniku* jo je nato objavil Fran Roš (Roš 1971–1972: 310).

- Umreti na Božični večer (*Naš čas*, letnik 29, številka 50, 1993, str. 23).

5.1 Definicija črtice

Črtica ali skica je najkrajša zvrst pripovedne proze. Od novele je ne ločuje samo krajši obseg, ampak predvsem drugačna notranja forma. Ta je sicer v osnovi še zmeraj epska, vendar preprostejša, brez osrednje zgodbe z začetkom, sredo in koncem, pač pa fragmentarna, omejena na en sam dogodek, položaj ali zgolj razpoloženje svojega junaka. (Kos 1994: 164–165)

Za tradicionalni tip črtice je torej značilno, da je dogajanje skrčeno, z osrednjim odločilnim dogodkom. Pripoved je enopramenska brez stranskega dogajanja; gradnja je sintetična. V ospredju je posameznik, njegovo življenje je prikazano v izseku. Oseb je malo, njihovo delovanje pa je podrejeno prikazovanju središčne osebe. Značaji središčnih oseb so izoblikovani. Malo je pripovednih prizorov, dialogi so kratki.

Črtica je tipičen proizvod druge polovice 19. stoletja, vrh pa je doživela v prvem desetletju 20. stoletja. Svoje oblikovne poteze je sprejela zlasti iz nove romantike, impresionizma in simbolizma, pozneje tudi ekspresionizma. Za slovensko književnost je postala izjemno pomembna prav s Cankarjem (*Vinjete, Moja njiva, Podobe iz sanj*), pozneje še z Grumom. (Kos 1994: 164–165)

Marsikje po Evropi je črtico gojil že realizem, močno pa jo je povzdignil impresionizem; ta je »lovil« trenutke, trenutne vtise, ti so se kot tekst izrazili v kratkosti, hlastnosti zapisa, osebni razčustvovanosti. Izraz označuje v slov. literarni terminologiji izključno tovrstno, to je skrajno subjektivizirano kratko pripoved. (Kmecl 1995: 289, 291)

Oznaka črtica se zdi za literarne poskuse Lušinove ustrezna, saj Anina besedila izpolnjujejo vse kriterije tradicionalne črtice: vsa obravnavana besedila so kratka, osredotočena na en dogodek; pripoved je enopramenska, gradnja sintetična. V ospredju je posameznik, oseb je malo; dialogi so kratki. Zelo jasno se v vseh besedilih kaže tudi »osebna razčustvovanost« avtorice; vsa besedila jo prikažejo kot čustveno opazovalko ljudi in okolja. Gre za skrajno subjektivizirane tekste, katerih snov izhaja iz avtoričinega neposrednega okolja.

Nekoliko drugače je Cankar v pismu njeno pisanje označil za feljton(sko): »Govekar mi je povedal, da si napisala nekoč feljton za *Narod*«. (Cankarjevo pismo z dne 3. februarja 1904) Zofka Kveder pa v odgovor Lušinovi na pismo, ki ga je poslala z namenom, da bi Kvedrova ovrednotila njeni besedili, napiše, da je »prečitala z zanimanjem njeni *črtici*«. (pismo Kvedrove Lušinovi z dne 17. novembra 1907)

V vseh črticah avtorica dobro vključi psihološko opazovanje. Zasedimo lahko nianse v karakterizaciji oseb, zlasti v črtici *Moja svakinja Krista*.

5.2 Moja svakinja Krista

Črtico oz. poskus Moja svakinja Krista je Ana poslala Zofki Kveder. Ana je upoštevala nasvet Kvedrove in je črtico izboljšala, predvsem je bolj natančno izdelala lik Kriste in dobro zajela njeno vedro in živahno naravo. Kvedrova jo je objavila v *Domačem prijatelju* leta 1908. Črtica se nanaša na poletje 1907, ko se jima je z možem v Plešivcu pridružila moževa sestra, učiteljica¹⁰. Avtorica se je pod to črtico podpisala s kraticama B. L. – Bregant-Lušin.

Črtica Moja svakinja Krista, ki je izrazito avtobiografska, ustreza potezam tradicionalne črtice. Dogodki si ne sledijo v kronološkem zaporedju, osrediščena pa je na en glavni dogodek (obisk trga L.). V ospredju je ena oseba (v tem primeru Krista), prikazan je izsek iz njenega življenja (Kristin obisk v Plešivcu). Drugih oseb je malo (poleg Kriste še Ana in Bregant), njihovo delovanje pa je podrejeno središčni osebi – namen črtice je predvsem predstaviti Kristino živahno naravo, drugi liki so tu zgolj z namenom, da to še podkrepijo. Med pripovednimi postopki izstopajo opisi in dialogi, ki pa so kratki in jih je razmeroma malo, tu in tam prekinejo pripovedni tok (»Veš kaj?« pravi potem tiho, »mene je pa strah« – »Mene skoro tudi« šepnem jaz.). Zasledimo lahko tudi natančne, doživete opis, ki referirajo na stvarno okolje, kjer je avtorica živela: »Midva z možem greva le vsake svete čase enkrat kam, no Kristi na ljubo smo pa odrinili nek četrtek dopoldan v L. – Mali ličen trg je tam, na prijaznem holmcu in z lepim razgledom. – A od nas je precej daleč tja, dve dobri uri hoda – in pošteno vroč je bil tisti četrtek, ko smo se bili mi napotili tja.«

V črtici je razvidna pripovedovalkina oz. avtoričina naklonjenost do moža in svakinje. Svakinji je Ana srčno privoščila dobrega moža in srečno življenje. Krista je v njuno tiho življenje vnesla smeh in živahnost, Ana pa je rada prisluhnila njenim pripovedim. Črtica ponudi vpogled v Anino življenje, ki je bilo, kot je napisal Cankar, »obsojeno na dolgočasno štajersko vas«. (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 3. februarja 1904)

Ano obenem doživimo kot vzorno gospodinjjo in skrbno ženo. Še ob kratki odsotnosti od doma Ana razmišlja o hiši, o tem, kaj počne dekla, skrbi jo za moža. Ana je bila kljub Cankarjevemu pomilovanju očitno zadovoljna z življenjem v tihi vasi. Z možem in svakinjo se v črtici strinjajo, da je najlepše doma, zato gredo zelo redko zdoma.

---

¹⁰ Kristina Petrič, roj. Bregant (1876–1969), učiteljica pri Sv. Rupertu (danes Voličina), od leta 1896 do leta 1899 pri Sv. Benediktu, kasneje v Središču ob Dravi, nazadnje v Mariboru. (pismo Anke Komovec Marinšku z dne 4. decembra 1994)

Črtica oriše tudi nasprotje med življenjsko vedro svakinjo in pripovedovalko. Ta občuduje vedrino in veselo neposrednost svakinje, kakor bi njej sami tega manjkalo. (Glazer 1976 :338)

5.3 Mežnarjev Jak

Ta črtica ni bila objavljena, a jo je po rokopisu prepisal Janko Glazer. Fran Roš meni, da je črtica značilna za Ano, ker gre za motiv umiranja in smrti mladega človeka zaradi bolezni. (Roš 1971–1972: 311) V tem je mogoče najti avtobiografske vzporednice; Ana se je sama spopadala s tegobami jetike, zaradi česar je verjetno tako sočutno opisala bedo Mežnarjevega Jaka: »Z menoj se je še časih kaj pogovoril – tako lepe dobre oči je imel in gotovo je bil lep fant – predno se ga je lotila bolezen.«

Hkrati se je izkazala za dobro opazovalko pri popisovanju okolja: »Videl je eden, kako se je Jak počasi plazil na peč, suhe noge so gledale za ped izpod kratkih hlač, uboge, kakor paličice tenke noge.«

Avtorica se kot pripovedovalka postavi v črtici v moško vlogo (»Pa je pekla moja žena za Božič potice, sem vprašal mimogrede Mežnarico ...«); podpisala se je s kraticami A. B. L. Do izraza pridejo značilnosti črtice, ki so: osrediščenost na eno osebo (Mežnarjev Jak), izsek iz življenja (Jakovo umiranje), kratkost dialogov ter majhno število pripovednih prizorov. V črtici izstopa avtentičnost jezika, ki je okoren ljudski.

Pripovedovalka se skozi črtico pokaže kot mila in čuteča, je tudi občutljiva za krivice in grobosti: »Jak pa je ležal na trdi peči – pod glavo vrečo s senom, solze v očeh in v srcu srd nad temi suroveži, ki ne pomislijo, da jih zadene lahko ista usoda.«

Obsoja obnašanje pivcev pri Mežnarju: »Pa se je surovo zasmel: »He, Jak! – letos boš pa umrl – to ti rečem, letos boš pa umrl – suh si že dosti.« Črtica razen tega daje vpogled v bedo vaškega življenja in kaže na človeško surovost, vendar so ljudje lahko tudi dobri – vsaj v Jakovih zadnjih urah: »A upanje je imel še vedno, da ozdravi, in ljudje, ki so prišli k njemu, so bili dobri in so mu to potrdili. Vsak mu je nekaj prinesel, ta par lepih jabolk, kdor drugega ni imel, kos belega kruha, eden celo grozdje. Ravno tisti dan, ko je umrl, je dobil dva lepa velika grozda.« Uporabljen je motiv cvetoče hruške nad Jakovim grobom, ki simbolizira njegovo posmrtno življenje. Jakovo človeško podobo je zamenjala podoba čudovitega cvetočega drevesa, ki je svobodno in zdravo in se mu ni treba skrivati pred ljudmi. Verjetno je mogoče spet potegniti vzporednice z avtoričinim bolezenskim stanjem in doživljeno grozo bližajoče se smrti.

V pismu Cankarju z dne 20. februarja 1905 Ana piše, kako jo preganja Cankarjev spis Zaznamovani:

Veš, Ivan, da me ti preganjaš s svojim spisom *Zaznamovani*¹¹. Ne preganjaš me, a pozabiti ne morem. In pisal si tako prav, tako resnično, Ivan, Ivan, kdaj si to pisal, kaj ti je bilo, ko si pisal to?

V *Umirajočih ljudeh* je Cankar pisal o bolnikih, ki se zavedajo, da bodo umrli. (Kraigher 1954: 157)

---

¹¹ Spis *Umirajoči ljudje* v knjigi *Ob zori* (Cankar 1903: 109–113)

5.4 Umreti na božični večer

Leta 1993 je Marjan Marinšek obiskal Anko Komovec, hčer Hinka Breganta. Izročila mu je še neobjavljeno črtico o tem, kako sta Hinko in Ana preživljala božični večer leta 1908. Marinšek jo je objavil v lokalnem časopisu *Naš čas*. (*Naš čas*, letnik 29, številka 50, 1993, str. 23)

Ana je umrla dobro leto po tistem božiču.¹² Novost božičnega drevesa je Ana gotovo prinesla iz Ljubljane, saj omenja, kako lepo je bilo pri njeni babici. Tam so konec 19. stoletja božična drevesca postavljali najprej nemški trgovci, uradniki in gosposke družine. Šele med obema vojnama je božično drevo začelo prodirati na deželo. (Marinšek 1993: 23)

Iz te črtice je najbolj razvidno, kako ljubeč odnos sta imela zakonca Bregant: »Kako krasen bo že sam božični večer! Četrtri bo, kar jih preživiva skupaj v vedno isti, če ne še v vedno večji ljubezni in razumevanju.« Ana se utrdi v vlogi vestne gospodinje (»Vse pripravim že poprej, vse se bo kar svetilo in lesketalo.«), ki skrbi za topel dom, Hinko pa z nežnostjo in obzirnostjo do žene prispeva k idilični podobi njunega skupnega življenja: »Pogledovala sva si v oči, in zopet drevo, in mehko in dobro nama je bilo v duši.« Moževe ljubezen do žene je očitna; ko izkašlje kri, mož od groze onemi: »Odpel mi je bluzo in mi deval na prsi mokre mrzle obkladke in me držal za roko – od strahu nem.«

Najhuje pri smrti se ji zdi to, da bo moža pustila samega, in že razmišlja o tem, kdo ga bo, ko nje več ne bo, pričakal, ko se bo vračal iz šole. Možu pove, kako zelo srečna je ob njem (»In če umrem, ne bodi žalosten, ne bodi žalosten, moj Henri – srečna sem bila pri tebi, tako srečna!!«), in omeni, da je brado nosil samo njej na ljubo. Hinko je ob Ani prebedel vso noč: »Celo dolgo noč je sedel pri meni...«

Anina rahločutna narava se spet pokaže ob dejstvu, da se ji, kljub temu da umira, smili zdravnik, ker ga »nadleguje« na božič: »Smilil se mi je – ker sem morala še njega nadlegovati na tak dan, kar sem mu tudi rekla.« Kot je prej najprej pomislila na moža in na to, kaj bo z njim po njeni smrti, jo zdaj skrbi, kakšne nevšečnosti je povzročila zdravniku.

V črtici smo spet priča Anini prisrčni naravi in otroški radosti ob bližajočem se božiču: »Nato sem vstopila v sobo vsa srečna, kot nekoč, ko sem bila še otrok. Ima pač v sebi nekaj blaženega, mehkega, nekaj veličastnega to božično drevesce s svojim svetlim nakitom, z nebrojnim številom gorečih lučic.« Črtica je preplet topline božičnega večera in ljubezni do bližnjih s

---

¹² Ana je umrla 3. februarja 1910. Mož Hinko Bregant je želel, da bi bila lepa še na mrtvaškem odru, in je poslal po Mehovo mamo, da ji je s krep škarjami naredila »velne«. Delati mrliču frizuro je bilo za tisti čas na deželi zelo nenavadno. Mehova mama je bila stara mama znane velenjske učiteljice Herme Groznik. (Marinšek 1993: 23)

slutnjo smrti. Čeprav je skorajda pomirjena z dejstvom, da bo kmalu umrla, je hkrati očitna njena ljubezen do življenja in želja, da bi ji bilo danega še nekaj časa. »Mehko mi je bilo pri srcu, da bi od veselja in bridkosti zaihtela«, opiše Ana božični večer v Plešivcu.

6. Povzetek

Ana Lušin je imela v Cankarjevem življenju pomembno vlogo. O njenem vplivu na pisatelja priča vrsta njegovih del, od pesmi v zbirki *Erotika* (pesmi iz cikla *Iz lepih časov*), prek dram, v katerih je like povzel po njej (*Jakob Ruda, Tujci*) do proze, v kateri se naslanja na razmerje z njo (črtice *Mimogrede, Polnočnica, Lepa Vida, V Marcu, ...*). Največ o razmerju med Ano in Cankarjem pa verjetno izvemo iz pisemske korespondence. Ohranjenih je 44 Cankarjevih pisem Ani, iz katerih je razvidna njegova očitna naklonjenost njej.

Ana je kmalu opustila upanje na resnejšo zvezo s Cankarjem, se poročila in se zaradi bolezni preselila v Plešivec. Z možem Hinkom Bregantom je očitno imela ljubeč odnos, o čemer pričajo tudi avtobiografsko zasnovane črtice. Bregant je vedel za Anino zvezo s Cankarjem in je njegova pisma ohranil. Ob Anini smrti je dal na nagrobnik celo vklesati Cankarjev verz iz *Erotike*, kar priča o tem, da se je zavedal avtorjevega pomena in razumel pomembnost te zveze.

O Bregantu je Marinšku veliko povedala njegova hči iz drugega zakona Anka Komovec, ki mu je zaupala tudi Anino še neobjavljeno črtico *Umreti na božični večer*.

V zapuščini so ohranjene sicer samo tri Anine črtice (tako smo jih vrstno označili zaradi osnovnih značilnosti), ki pa so zanimive prav zaradi avtobiografskosti. Snovno vse črpajo iz okolja – Plešivca, kjer je Ana preživela zadnja leta svojega življenja. S pomočjo črtic si lahko ustvarimo predstavo o življenju in značaju Lušinove. Pokaže se kot izredno sočutna ženska z globokim čutom za pravičnost. Razberemo lahko, da ji je tiho in počasno življenje med hribi ustrezalo in da je bila v zakonu srečna. Črtice sodijo v čas, ko je ta kratka pripovedna oblika doživela vrhunec, torej v prvo desetletje 20. stoletja, v njih pa je razvidna tradicija realizma.

Diplomska naloga prinaša zapuščinsko gradivo Anke Komovec, v prvi vrsti Anino črtico, ki jo je Komovčeva predala Marinšku, ter slikovno gradivo (izvirniki fotografij so objavljeni v prilogi). Marinšek je gradivo dal v uporabo Muzeju Velenje, ta pa ga je z namenom ureditve zaupal meni.

7. Viri in literatura

- Cankar, Ivan. 1997. *Erotika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Cankar, Ivan. 1903. *Ob zori*. Ljubljana: I Kleinmayr & F. Bamberg.
- Cankar, Izidor. 1948. *Pisma Ivana Cankarja (Prvi del)*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Glazer, Alenka. 1976. Avtobiografske osnove v Cankarjevem delu. *Obzorja*. 329–344.
- Glazer, Janko. 1926. Iz pisem Ivana Cankarja Anici Lušinovi. *Ljubljanski zvon*: 46/5. 343–372.
- Glazer, Janko. 1928. H korespondenci Cankar–Lušinova. *Ljubljanski zvon*: 48/12. 723–728.
- Kos, Janko. 1994. *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kmecl, Matjaž. 1995. *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nešović.
- Kraigher, Alojz. 1954. *Ivan Cankar: študije o njegovem delu in življenju, spomini nanj*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Marinšek, Marjan, 1988. Kako lepa je bila Anica Lušinova. *Naš čas*: 24/19. 7.
- Marinšek, Marjan. 1992. Anica Lušinova – Cankarjeva vesela mladost. *Jana*. 18, 28.
- Marinšek, Marjan. 1993. Umreti na božični večer. *Naš čas*: 29/50. 23.
- Marinšek, Marjan. 1993. Pisma Ani, lepi Cankarjevi ljubici. *Naša žena*: 9/90. 38–40.
- Pustatičnik, Marjan. 2006. *Učilna zidana pod Graško Goro*. Velenje: [samozal. M. Pustatičnik].
- Roš, Fran. 1972. *Grob na Plešivcu*. *Celjski zbornik (1971–1972)*. Celje: Kulturna skupnost občine.
- Tucovič, Vladka. 2005. *Domači prijatelj Zofke Kveder*. *Jezik in Slovastvo*, št. 5
- Marinšek, Marjan: Intervju z Anko Komovec, 26. novembra 1993, Maribor.
- Pismi Anke Komovec z dne 4. 12. 1994, Maribor.

8. PRILOGE

Priloga 1: Črtice

Priloga 2: Intervju z Anko Komovec

Priloga 3: Pisma

Priloga 4: Fotografije

8.1 Črtice

Moja svakinja Krista

Sedaj v teh dolgih zimskih večerih, ko sediva z možem vsak pri svoji knjigi, ali pa jaz kaj pletem, šivam ali kaj drugega delam, spominjam se posebno dostikrat, kako lepo je bilo letos poleti, ko je bila pri nas na počitnicah moja svakinja Krista.

Vidim jo še dobro, kako je stala med vrati – »tako tukaj sem« – in solnčni žarki, ki so svetili skozi okno, obsevali so jo, da so se blesketali njeni rudečkasto zlati lasje. Bilo je ravno v soboto in moj mož je imel šolo, jaz sama pa nisem bila prav zdrava, tako smo ji poslali le služkinjo proti. Od železniške postaje do nas je uro hoda, a vožnja cesta je slaba, in boljše je iti peš skozi zeleni gozd. Krista sama je pisala, da ji prav nič ne napravi eno uro hoda. In tako je prišla res vsa sveža in lepa tisto soboto popoldne ob štirih in vesela sva jo pozdravila. Sedeli smo potem in pripovedovala nam je to in ono, in izpraševala sva midva vse vprek. Kaj delajo starši? Kako je kaj v Mariboru? Čudili smo se vsi, ko se je stemnilo in je bilo treba prižgati luč, kako hitro so potekle ure.

Tri mesece je ostala Krista pri nas, in lepo smo se razumeli ter prijetno živeli. Navadno je pri nas zelo tiho, ker nimava nič otrok, a tedaj je le kar donelo od smeha po hiši. Po kosilu sva sedeli navadno s Kristo na vrtu in pripovedovala mi je iz svojih otročjih let. Oče je bil nadučitelj in otrok je bilo dosti. Neizmerno dober in vesten učitelj je bil oče in šola mu je bila vse. Potrpljenja je imel neznansko veliko z otroci, tujimi in svojimi – In treba mu ga je bilo, ker Krista je bila pravi mali falotek. Plezala je po drevju, kakor kak fant, skakala čez jarke, nagajala sestram in če ne drugače se je tudi malo stepla z brati ali pa že katerim koli. A sedaj je Krista resna, postave je velike in močne a lepo rasle in človek si težko predstavlja to impozantno žensko, kot malega, gibčnega škrateljčka.

»Eine Juno, eine Juno« – je stokal moj nekdanji nadučitelj, kadar je govoril o njej. Poznal jo je, bila sta si dobra z njenim očetom.

Prileten je že bil, precej prileten ta moj nadučitelj, in ne ravno lep, zraven tudi že dvakraten vdovec, pa vedno ga je še mikal zakonski stan. A dopadle se mu niso pametne, priletne ženske, kot bi se bilo to spodobilo zanj, gledal je le rad za mladimi. Krista mu menda ni malo ugajala, ker kadar je prišel pogovor na njo, vedno je začel: »eine Juno, eine Juno« – in cmokal je z jezikom, pa zaljubljeno vil oči.

A Krista je res, kakor je pravil stari zaljubljenec – »eine Juno« – Tudi meni je že zmerom imponirala s svojo velikostjo in impozantnostjo – pa drugim tudi.

Spominjam se še dobro, kako smo šle nekoč v Mariboru v neko prodajalno. Jaz sem bila komaj par dni poročena, a imenitna in spoštljiva sem se zdela sama sebi kot »gospa«. Silno pa me je jezilo, da ni tega spoznal takoj vsak človek. Prišle smo torej s Kristo v prodajalno, zahtevale to in ono in takoj je položil nesrečni komi vse pred Kristo »milostivo«, mene pa je zaljubljeno gledal. Pa sem jaz kritizirala blago in hitro je odgovarjal: »Oprostite, gospica, a to je res fino« –.

Jaz in gospica! Pogledala sem ga neznansko ponosno, pa vse ni nič izdalo. Krista je bila gospa in jaz gospodična. Pomagalo je edino to, če sem slekla rokavico, pa sem prav mogočno sukala poročni prstan. In letos se mi je godilo še prav tako. A sam Bog ve, kako je to, jezilo me ni več, obratno celo, prav dobro se mi je zdelo in – obdržala sem rokavice na rokah.

Sedeli sva torej s Kristo navadno po kosilu na vrtu, tako do treh. Zatem sem šla jaz v hišo pogledat po južini. Krista pa je v vrtu pogrnila mizo z belim prtčjem, natrgala nekaj svežih rož, jih dala v vazo, pa postavila sredi mize. Ko je prišel moj mož, je bilo že vse pripravljeno. Po južini smo šli navadno na sprehod. Krista namreč silno rada hodi – moj mož tudi, jaz pa sem bolj lenih navad. Do gozda sem šla ž njima, a tam sem razpela med dve smreki mrežo in legla vanjo.

»Srečno hod'ta, pa se vrnita še danes!«

In šla sta. Urno sta stopala, dve lepi, veliki postavi, in kmalu izginila med visokimi smrekami. Odprla sem knjigo, da bi brala – pa se ni dalo. –

Šumelo je v gozdu tako skrivnostno, tajinstven mrak je vladal v njem. – Skozi vejevje se je svetlikalo modro nebo in objemal me je opojni vonj smrečja – polagoma pa mi je legla na ude mehka, sladka lenoba. –

Zaprta sem knjigo, pa sanjala. Sanjala sem Bog ve kaj vse.

»Nuu – šaa – Nuu – šša« dolgo nisem vedela, se mi sanja ali je resnica. Skočim z mreže, gledam okrog, gor, dol – nikjer nikogar. Malo tesno mi je že postajalo okrog srca. In zopet se je razlegal zamolklo, dolgo zategli – Nuu – šaa.

Pa stopim par metrov dalje – odprl se je tam malce gozd in Velunja, ki prihaja s hriba in hiti mimo – Vidi se od tam tudi vrh hriba. In tam gori sta stala moj Henri in Krista – dve mali pičici. Videlo se je še nekaj pičic pa so se urno premikale, par koz od kočlarja, ki je stanoval ob Velunji. Kmalu zatem sta prišla in vrnili smo se domov. Prinesla sta mi vsak šopek rož. Pa pravi nekoč Krista: »Veš kaj, Nuša, v L. bi šla jaz kaj rada enkrat!«

Midva z možem greva le vsake svete čase enkrat kam, no Kristi na ljubo smo pa odrinili nek četrtek dopoldan v L. – Mali ličen trg je tam, na prijaznem holmcu in z lepim razgledom. – A od nas je precej daleč tja, dve dobri uri hoda – in pošteno vroč je bil tisti četrtek, ko smo se bili

mi napotili tja. Moj mož se je strašno potil, vedno si je brisal pot s čela. Krista pa je stokala: »Je še daleč? Bog se usmili – pečeni pridemo tja«. No pa naposled smo le dospeli v L. in šli naravnost v gostilno. Prej pa sem še jaz moj poročni prstan nateknila Kristi na prst. Težko sva ga porinili gor, silno težko, in ležal je kakor med blazinami. Vsak je nazival Kristo »gospa« – me pa smo se dregale in silno dobro se nama je zdelo, samo moj mož naju je gledal grdo. Popoldne smo postili gospoda nadučitelja – in si ogledali trg. Menili smo že odriniti proti domu, pa nas sreča g. kaplan.

»Domu? Kaj še! Bog varuj!«

Sedeli smo zopet v gostilni in bili zelo dobre volje. Ko sem se jaz domislila, da bi bilo skoro čas, da odrinemo, in pogledala skozi okno – je bilo zunaj popolnoma temno. Moj mož in Krista sta hotela iti v temni noči domov, jaz pa ne, za nič ne. Ako smo prenočili v L. – Moj mož je dobil malo kamrico, me s Kristo še precej čedno sobico. Čudno tesno mi je bilo pri srcu, ko smo stopali ob 11. uri ponoči, po ozkih, strmih stopnicah. Gostilna, kjer smo prenočili, je bila namreč mežnarija, in mežnar krčmar, in poznalo se je stenam da je krčmar mežnar, ker viselo je na njih vse polno zastarelih svetih podob. Na malem hodniku je stala celo soha Matere božje. Videti je bilo, kot bi se kolikor mogoče stiskala v kot.

Modri plašč je imela ogrnjen čez nekdanjo belo, sedaj ob prahu sivo obleko, ki je padala na bosi nogi. Nad glavo je imela venec zvezd, ki pa jih je manjkalo precejšnje število. Roki je imela razprostrti, ena pa ji je bila odlomljena prav pod komolcem. Prav tik nje sem morala iti, in zdelo se mi je, da me gledajo začudeno njene oči. Poslovila sva se z možem in stopile s Kristo v sobico. Samo ena postelja je bila notri pa miza, omara in štirje stoli. Trije so bili razpostavljeni okrog štirioglate mize, četrti pa je stal v kotu, in na njem skleda polna sveže vode, poleg pa je ležal bel, lepo pregrnjen brisač.

»Kaj pa bo zdaj?« pravim, pa pokažem na postelj – »samo ena je.«

»I, kaj, vkup bova spale, pa je.«

Postavila je Krista svečo na mizo, jaz pa sem zaklepala duri.

»Veš kaj?« pravi potem tiho, »mene je pa strah« –

»Mene skoro tudi« šepnem jaz.

In zgrabili sva obe hkrati po sveči, pa posvetili pod postelj, mizo, omaro, za peč, ja celo v peč notri, pa nič ni bilo sumljivega najti. Hitro sva se slekli, pa zlezli pod odejo, čudno pisano in šekasto. Rjuhe pa so bile menda popolnoma nove in še neoprane, ker trde so bile in mrzle.

»Uh« – pravi Krista, pa se pogrne prav do nosu, » ne vem, če bom spala.«

Govorile sva še malo, pa kmalu je utihnila Krista in na njenem enakomernem dihanju sem spoznala, da spi. A jaz nisem mogla zaspati, kako sem tudi stiskala trepalnice. Mislila sem na

dom, pa na golobe, piške in zajce, ki jim je dekla gotovo pozabila dat hrane, in na moža, ki ima morda prav tako trde, mrzle rjuhe, pa na Mater božjo z odbito roko in prijaznimi očmi.

A naposled sem zaspala tudi jaz. Ko sem se zbudila, – je zvonilo.

»Sedem bo.«

Ko sva prišle s Kristo v gostilno, sedel je moj mož za mizo. –

Zajutrkali smo, pa se odpravili domu.

Napravili smo za tem še nekaj izletov, a pravila je Krista, da se ji je še najbolj dopadel mali trgec L. – naposled pa da je še najlepše doma. Ker sva bila tudi midva z možem te zadnje misli, ostali smo skoro zmerom doma.

Pridno mi je pomagala Krista pri kuhanju in gospodinjstvu, in mislila sem si včasih, dobra gospodinja bo. Prijela je za vsako delo, in znano ji je vsako delo, najbolj priprosto in najfinejše. Vsako jutro je vstala že ob šestih, in to mi je imponiralo strašno, ker sama zjutraj kaj rada poležim. Ko sem prišla ob osmih iz spalnice, je bil že zajutek pripravljen na mizi, za katero sta sedela Krista in Henri, in sveže rože so bile v vazi, svetile so se še rosne kapljice na njih, natrgala jih je bila že Krista na prvem sprehodu v vrtu.

Lepo in dobro se bo godilo možu, ki jo dobi enkrat, sem si mislila dostikrat. Kajti tudi srce njeno je dobro in čisto. In kakor mi je nekoč povedala, ne bo trajalo več dolgo, da si utrga pameten človek to lepo rožo. Prinesel je pot pošto in časih tudi pismo za Kristo, ki sem takoj vedela od koga je, če sem ji pogledala zarudeli obraz. In pravila mi je v toplih, jasnih večerih, kako neizmerno ga ljubi, kako dober, blag in značajan je njen Ivan, kako lepo mu bo napravila življenje, ko se poročita, da bo mislil, da je v raji. Naučila se je kuhati posebno dobro in imenitno, kar je rad njen ljubi, in vse njene obleke so sinje barve, ker je ljubi on.

Mehko mi je bilo pri srcu, ko sem jo čula tako govoriti in sem si mislila in si mislim tudi sedaj:

»Bog ti daj srečo, Krista, in uresniči tvoje sanje!«

Mežnarjev Jak

Prav tik ceste je Mežnarjeva gostilna – njej nasproti pa marof – kjer spravljajo seno in drugo suhljad. Tam je sedel na pragu, pred letom še – Mežnarjev Jak in šival. – Dobro ga še vidim – coklje je imel na bosih nogah, pa mrzlo pipo v ustih – sključeno je sedel pa šival. Če pa je videl koga priti z daleč, pa je vstal in se skril v marof. Pri luki pa je gledal, kdaj je šel človek mimo, in je zopet prišel pa sedel na prag s pipo v ustih pa šival. Z menoj se je še časih kaj pogovoril – tako lepe dobre oči je imel in gotovo je bil lep fant – predno se ga je lotila bolezen. –»Ja, Jak ima sušico« – so rekli ljudje – »zima ga bo vzela«.

In res, ko je zapadel sneg – ni mogel Jak več iz hiše. Ležal je v gostilni na trdi peči, za zglavje vrečo s senom, v ustih mrzlo pipo.

Pa so prišli pivci, sunil je drug drugega s komolcem pa pokazal z očmi proti peči – in pokimali so si, pa pili dalje. Kadili so tudi, tako da je bila vsa hiša polna smrdečega dima in je Jaka dušilo. Počasi se je spustil s peči in šel tiho in opotekajo se v kuhinjo, k materi.

»Oh mati,« je zajokal enkrat, »hudo mi bo umreti radi vas.«

Pa ga je zeblo v kuhinji, na ognjišče ni mogel leči – drugje pa je bilo mrzlo, in zopet se je splazil tiho v hišo, pustil duri malce odprte – da bi se dim izkadil – in legel na peč.

A razgrela je pivce vino in žganje in vpili in peli so. Videl je eden, kako se je Jak počasi plazil na peč, suhe noge so gledale za ped izpod kratkih hlač, uboge, kakor paličice tenke noge. Pa se je surovo zasmel: »He, Jak! – letos boš pa umrl – to ti rečem, letos boš pa umrl – suh si že dosti.« Zagrohotalo je po hiši, potem pa so peli in pili dalje. Jak pa je ležal na trdi peči – pod glavo vrečo s senom, solze v očeh in v srcu srd nad temi suroveži, ki ne pomislijo, da jih zadene lahko ista usoda.

Čim mrzleje je postajalo, tem ubožnejši je bil Jak. Pa sem vprašal mimogrede mežnarico: »Kako je kaj Jaku.«

»Oh, da sam Bog pomagaj – zdaj pa je že štak slabo – oh, oh, oh, –« in je ihtela – nič ne jé, kar nič, malo mleka popije – če ne, pa kar nič – Pa mu skuham župo, kurjo župo, pa je neče. Pa pravi zadnjič: »Mama, prato bi jedel – oštarijsko prato iz trga« – Pa sem mu jo prinesla: »Na, Jak, jej! Šota bo dobra – lepa je in draga, dvajset krajcarjev sem dala za njo – na, jej no, jej!« Le dvakrat je del v usta pa kar ne več. Oh, Bog pomagaj, Bog pomagaj!« in brisala si je mokre oči s predpasnikom.

Pa je pekla moja žena za Božič potice pa pravi: »Eno malo bom pa Jaku spekla« – in mu jo pošlje na Sveti dan. – Dekla – ki mu jo je nesla – je pravila, da Jak leži – nič ne vstane več in

je zelo slab. Ko je videl potico, se je veselo nasmejal in rekel: »Zdaj pa le vidim, da so dobri in me imajo radi.«–

Na božični dan je legel Jak in ni več vstal. A upanje je imel še vedno, da ozdravi, in ljudje, ki so prišli k njemu, so bili dobri in so mu to potrdili. Vsak mu je nekaj prinesel, ta par lepih jabolk, kdor drugega ni imel, kos belega kruha, eden celo grozdje. Ravno tisti dan, ko je umrl, je dobil dva lepa velika grozda.

»Mama, dajte mi jagode v usta,« je prosil, ker sam si siromak ni mogel več pomagati.

Pa je prišlo precej ljudi in vsi so stali poleg postelje. Pogledal jih je Jak še po vrsti, vsakega posebej je pogledal, potem uprl pogled v duri.

Počasi so mu legle trepalnice na oči – zavzdihnil je še enkrat – dvakrat – in ne več.

Čez dva dni so ga pokopali.

Sedaj zorevajo hruške nad njegovim grobom – tik ceste ima grob, in skrivati se mu ni treba več, če gre človek mimo njega.

Umreti na božični večer

Komaj da je začelo listje na drevju rumeneti in so se tako polagoma prikazovale sive megle v jutru, že sem se začela veseliti na Božič. Še ko sem bila otrok, mi je bil Božič izmed vseh praznikov najljubši in tudi sedaj, ko se nagiba moje, čeprav mlado življenje proti koncu, tudi sedaj mi je najljubši.

Zadnji, seveda ta zadnji Božič sem preživela pač drugače, kot sem si ga naslikala popreje v sanjah, ki sem jih sanjala v polmraku z odprtimi očmi. Kako krasen bo že sam božični večer! Četrti bo, kar jih preživiva skupaj v vedno isti, če ne še v vedno večji ljubezni in razumevanju. Vse pripravim že poprej, vse se bo kar svetilo in lesketalo. Potic napečem mnogo, mnogo. Potice namreč oba z možem zelo rada jeva, posebno orehovo. Darila pripravim vse lepo, za drevesce bo že nared ves nakit, svečke, lamete in vse drugo. In ko bodo lučice že odgorele, potem pa si nažgem malo kadila, pa bom pokadila vse sobe, kuhinjo, klet in vse, vse prostore, in med potom bova molila z možem za blagoslov božji. Tako, se dobro spominjam, je delala tudi moja stara mamica, pri kateri sem preživela svoja srečna otroška leta.

In prav kot sem v sanjah vse naredila, prav tako se je zgodilo, do neke točke. Svetilo in lesketalo se je kar celo stanovanje, v kuhinji je zapeljivo dišalo po svežem pecivu in ravnokar mi je prinesel moj mož v sobo drevesce na trdnem močnem stojalu. Postavil ga je na tla, da sem lažje obešala nakit, sam pa je sedel na zofo, pušil eno smodko za drugo in mi pravil raznovrstne stvari. Njegov mlajši bratec Pavel, deček 14 let, ki je bil tedaj za nekaj časa pri naju, pa mi je podajal nakit, zdaj to, zdaj ono – da je šlo delo hitreje od rok. Pa je le že bil mrak, ko sem bila vendarle gotova. Mož in Pavli sta morala sedaj v drugo sobo, jaz pa sem vlekla iz vseh mogočih kotov skrite pakete in škatlje. Zavila sem vsako reč posebej v lep papir in napisala, čigavo je darilce. Potem pa je prišel moj mož in zaprl mene v drugo sobo, razvrstil je svoja darila in prižgal svečke. Nato sem vstopila v sobo vsa srečna, kot nekoč, ko sem bila še otrok. Ima pač v sebi nekaj blaženega, mehkega, nekaj veličastnega to božično drevesce s svojim svetlim nakitom, z nebrojnim številom gorečih lučic. Gledala bi ga lahko ure dolgo in mehko mi je bilo pri srcu, da bi od veselja in bridkosti zaihtela.

Dolgo sva tudi ta Božič sedela z možem pred drevescem roko v roki molče. Pogledovala sva si v oči, in zopet drevo, in mehko in dobro nama je bilo v duši. Pavel pa je skakal okrog svojih igrač in knjig, ki jih je dobil. Moj mož je potem zaigral na klavirju tisto staro, a vendar tako lepo in ljubeznivo pesmico »Tiha noč...« Pela sta sama, jaz sem bila nekako hripava. Stala sem pri oknu in gledala v noč. Prava božična noč, svetla in jasna, nebroj zvezd na sinjem nebu. Svetlo je bilo, da se je videlo daleč naokoli. In vsepovsod belina, svetla belina. Drevje se je

pripogibalo pod težo snega, male lesene kočice so bile vdrte, kot bi imele lepe bele kučmice, iz malih oken pa se je tu in tam svetilo. Ko smo pogasili sveče, sem dala v lopatico nekaj žerjavice in par kroglic kadila. In šli smo vsi trije skozi sobe, kuhinjo in vse druge prostore in goreče sem molila, da bi mi Bog ohranil mojo srečo še nadalje tako neskaljeno kot do sedaj. Po večeri smo sedeli v srednji sobi, to se pravi moj mož je legel na divan, Pavel je sedel in čital knjigo, ki jo je pravkar dobil, jaz pa sem potegnila k divanu moj naslanjač – gugalnik, pa sem se zibala in sva se pogovarjala z možem. Lep mir je vladal vse naokoli, tam v kotu je na mali mizici stalo božično drevo. Rdeč senčnik nad svetilko je povzročil, da je plavala nad vso sobo mehka, rdeča svetloba in nad vsem tem vonj peciva, kadila, duh ugaslih svečk in svežega smrečja. Zibala sem se sem ter tja in mehko ter veselo mi je bilo pri srcu, kot že dolgo ne v tej mirni, srečni božični noči. Domislil sem, da bi bil čas nastaviti in pripraviti stvari za punč. Stopim v drugo sobo, pa malo zakašljam, a odkašljala sem se rahlo. Ko gledam pa tako navzdol, mi je že v ustih polno gorke slane tekočine. Hitro iztrgam iz žepa robec in hitim k možu v sobo – kri – kri. Henri, kri!!! V hipu je bil robec krvav, odtrgam si predpasnik, mali fini, s čipkami prešit predpasnik, in si ga držim na usta. Kri – kri!! Zdelo se mi je, da me grabi in stiska za srce mrzla trda roka – v prsih pa je rohnelo – in predpasnik je ležal na tleh ves krvav. Sol – sneg – voda... Spila sem kozarec vode, v katero mi je mož natrosil pest soli – položil me je rahlo zopet na divan in mi deval v usta snega – kapljo za kapljo snega. Odpel mi je bluzo in mi deval na prsi mokre mrzle obkladke in me držal za roko – od strahu nem. In znova sem zakašljala – kri!! Krčevito se je ovila moja roka moževe – konec, konec – konec je mojega mladega življenja, mrzel pot mi je stopil na čelo pri tej misli: »In če umrem, ne bodi žalosten, ne bodi žalosten, moj Henri – srečna sem bila pri tebi, tako srečna!!« – Pa sem znova zakašljala – kri – »Ne govori Nušek, ne govori, vse bo dobro!!« a videla sem, da mu je kanila solza v njegovo lepo rumeno brado, ki jo je nosil le meni na ljubo. In dal mi je snega, kroglo za kroglo, in menjaval obkladek za obkladkom na prsi. A ko sem zakašljala, prišla je kri! Ja, zastonj, vse zastonj, ah in tako lepo je to življenje, to življenje in človek mlad. In on, on – kdo bo sedaj pri njem, kdo mu bo šel nasproti, če pride iz šole domov. Kaj naj naredi siromak, če sem jutri zjutraj mrtva – vsa blede, mrzla in mrtva. Streslo me je, da sem vztrepetala po celem telesu. Vzelo mi je kar sapo – srce mi je bilo z neznansko hitrostjo. Jutri mrtva in še danes sem se smejala. Pomislila sem natanko, koliko parov nogavic ima celih, koliko manšet in ovratnikov še zlikanih, vsaka malenkost mi je prišla na misel in zraven je vedno stala poleg mene misel na smrt in bilo mi je, kot bi mi mrzla jeklena roka stiskala srce, in na čelu mi je stal mrzel pot.

Bila je polnoč, v kotu pod drevesom je zaspal na stolu Pavli, moj mož ga je poklical in mu rekel, naj gre v posteljo, potem pa vzdignil mene in me nesel v spalnico na posteljo. Polagoma mi je

snel čevlje in nogavice, polagoma mi snel obleko, da se nisem preveč premikala. Ko sem potegnila bluzo raz sebe – zopet kri!! – Hitro mi je dal piti slane vode in snega. Ubogi moj mož!! Tako lepo se je začel najin Božič in tako končal. Toda končal bi se lahko še žalostneje. Celo dolgo noč je sedel pri meni, proti jutru sem malo zaspala, a ko se zbudim, začne mi rohniti v prsih, v grlu me je davilo od smrtnega strahu – in kri je zopet privrela. A polegla se je prej kot prejšnji večer. – Poslali smo po zdravnika. A to je na deželi hudo, oddaljen je poldrugo uro. Prišel je popoldne ob treh. Smilil se mi je – ker sem morala še njega nadlegovati na tak dan, kar sem mu tudi rekla. Bil je ljubezniv gospod, že bolj v letih – in se je smejal – in mi pravil, da je bil prišel prav od nočnega poroda, ki pa se je le po sreči iztekel, zato je takoj prišel k meni. »Ali moram res umreti, gospod doktor?« »Kaj še, kdo bi umrl tako mlad,« se je smejal – a oči so gledale kaj resno mojega moža. Preležala sem praznike, preležala cele moževe počitnice – naš Božič. Božič, ki sva se ga tako zelo veselila. In ko sem tako ležala, tako obnemogla na duši in telesu, na duši od strahu, tedaj sem pač zaihtela, ali, Bog nebeški, usmili se me, ne pusti me tako mladi umreti. Še eno leto, vsaj še eno leto. Še enkrat naj doživim pomlad, še enkrat poletje – ne umreti, ne umreti, Bog nebeški!!

Zunaj sije sonce. Odcvele so že češnje in breskve na vrtu, odcvele so bele in rumene narcise – rože že imajo popke in španski bezeg bo skoro razširjal svoj opojni duh. Kmalu bo že poletje tu. Da bi mogla obdržati s temi mojimi rokami vso to pomlad, to poletje, da bi ne minila tako neznansko hitro. Kako dolgo še in listje bo začelo rumeneti – privlekle se bodo sive megle. Za tem pa pride mraz in sneg in zima in Božič... A sedaj se ga bojim.

8.2 Intervju z Anko Komovec

Marjan Marinšek: Hočete še enkrat povedati o vaši družini, kako je bilo z očetom, ko je šel s Plešivca ...

Anka Komovec: Ko je šel iz Plešivca? Zdaj točno leto ne vem, kdaj je šel iz Plešivca. Ona je umrla leta 9. Ko je šel iz Plešivca, je najprej šel v Kebl, tam je bil do leta 1919. 14. 5. 1914 se je poročil z mojo mamo Ano Očko, ki je bila učiteljica tudi v Keblu – začetnica.

M. M.: Je bila tudi iz učiteljske družine?

A. K.: Ne, oče je bil čevljarški mojster in pa gostilničar obenem, mama pa je bila doma.

M. M.: Kaj pa je učila?

A. K.: Ja, vse predmete so morali poučevati, to ni tako kot danes. Tam je bila tako samo štirirazredna šola. Tudi je bila Anica. Leta 1914, po poroki, je odšel v vojsko in bil tam v Dignanu (Vodnjan, op. p.), kjer je bil intendant in v službi se je ponesrečil, voz se je prevrnil in je imel pretres možganov in je bil dolgo v bolnici ter potem ni bil več sposoben za vojsko. Potem je šel nazaj na Kebl in tam sta bila do leta 1919. 6. 2. 1917 sem se jaz rodila, 2. 4. 1919 pa brat Drago. Še konec istega leta pa smo se preselili v Sladki vrh. Tudi na šolo, kjer smo stanovali. Oče je bil tam šolski upravitelj, mama pa učiteljica. In sta poučevala, in je bil dvojezični pouk, v nemščini in slovenščini. Sprva so hodili otroci posebej k nemščini, potem pa naenkrat so šli očeta tožit na okrajno glavarstvo v Maribor, češ da on nekak proti državi govori, proti nemški državi. Potem pa ni bilo nič, pa je povedal, kako je. Je rekel, jaz pač sem poučeval tako, kakor je, kakor sem jaz mislil, da je treba – to je bila že Jugoslavija, to je bilo 1919. leta. Pa so rekli, vi kar tak poučujte. Potem eno leto si niso upali niti iz hiše iti, ker so jim grozili s smrtjo. Po enem letu se je to vse pomirilo in potem so se pa res dobro razumeli. Iz Sladkega vrha pa smo šli v Ruše. Oče je šel že 1923. leta, za mamo pa ni bilo mesta oz. je bilo mesto, samo je niso hoteli dat, tako, da je on eno leto sam bil v Rušah, čez eno leto je potem prišla mama z otroci v Ruše. Tam smo bili potem do marca 1937. Stanovali smo tudi v šoli. Marca 1937 je bil oče suspendiran in potem se je odločil, da odide. In se je preselil v Maribor v svojo hišo. Tu je bil v penziji. Od leta 1937 dalje. Umrl pa je 20. 7. 1955. Mama pa je umrla 15. 6. 1944 za rakom.

M. M.: Kakšen pa je bil oče kot učitelj?

A. K.: Kot učitelj je imel strašno rad otroke. Najrajše je poučeval v prvem razredu, ker so mu bili najljubši mali otroci. V Rušah je bila osemletka. Ko je on bil v Rušah, so zidali novo šolo, imeli so tudi otroški vrtec, obrtno šolo, gospodinjsko šolo, gospodinjski tečaj in oče je poučeval tudi tamburaški zbor. Bil je glasbenik. Pa mama tudi. Vsak učitelj je moral znati en inštrument. Oba dva sta igrala violino in klavir. Oba. To so morali znat.

M. M.: Bil je učitelj, ravnatelj, kako je to izgledalo?

A. K.: Bil je cele dneve v šoli, samo spat je še prišel domov, pa jest. Drugače pa je vse on upravljal, zato je dobil 2 dinarja dnevno.

M. M.: Če se karkoli spomnite v zvezi s prvo ženo?

A. K.: Za grob prve žene je skrbel do svoje smrti. Plačeval je tam nekemu kmetu. Arličevi. Enkrat sva bila z očetom gori v Plešivcu. Ne vem točno, pred vojno ali po vojni. Ko sem študirala v Ljubljani, sem obiskovala njeno polsestro Hermo Pelan (Hermina Pellan, op. p.), ki je stanovala v Metelkovi ulici, oz. tam, kjer je bil Dergančev sanatorij.

M. M.: In kakšna je ta polsestra bila?

A. K.: Ona je bila tudi se mi zdi učiteljica. Ona je bila zelo prijetna ženska.

M. M.: Ali z očetom pa nista šla skupaj tja k njej?

A. K.: Ne, ne, ne. To je bilo pred vojno. Ker jaz sem od 1938 do 1941 bila v Ljubljani.

M. M.: Kakšna je bila potem usoda slik in pisem?

A. K.: Ja, ja. Slike je ohranil, kolikor je pač bilo. Za pisma pa je vedel profesor Glazer in seveda je za to izvedela tudi Narodno in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Zvedeli so, da jih imam jaz, ker so že prej očeta silili, pa jih ni hotel dati, ni jih hotel dati. No in potem jih je meni izročil. 1956 oz. 1957 so potem prišli in odkupili ta pisma. Deset pisem je bilo. Našel jih je oče, ko se je preselil in jih je pokazal prof. Glazerju.

M. M.: Kako se vi spominjate te zgodbe o prvi ženi, kaj mislite o tem?

A. K.: Jaz se dosti ne spomnim. Bil je zelo prizadet, ko je umrla, ker jo je imel strašno rad. In tako je to tudi težko bilo, kaj čemo. Razen tega pa je tja prišla tudi njena sestra, tuberkulozna. Tudi moja mama je bila strašno ljubeča, strašno dobra, rada sta se imela. Samo kaj je smola. Prvič je imel smolo in drugič je imel smolo. Umrla je (Ana Očko, op. p.) stara 55 let, za zahrbtno

boleznijo. Prvo ženo je klical Nuša. Ker so jo doma tudi klicali Nuša. O tem ga nismo veliko spraševali, ker je bil prizadet.

M. M.: Jaz se zahvaljujem gospe Anki Komovec, hčerki Hinka Breganta, za ta intervju v njenem stanovanju v Mariboru, Gorkega 61, danes, dne 26. novembra 1993.

8.3 Pisma

Obe pismi Anke Komovec sta bili poslani 4. 12. 1994.

Pismo št. 1:

Spoštovani gospod Marinšek!

Zbrala sem zaželene podatke, kolikor je bilo pač mogoče.

Razen tega Vam prilagam Nušin opis predzadnjega Božiča l. 1908 na Plešivcu. Nuša Lušin je, kolikor mi je znano, objavila nekaj črtic v takratnem *Domačem prijatelju*. V eni izmed njih je opisovala njeno svakinjo Kristino Bregant, moževo sestro. Dopisovala si je tudi z Zofko Kvedrovo, katero je prosila, da oceni njene črtice, ako so sposobne za objavo. Mojega očeta je obiskal dvakrat tudi Izidor Cankar, bratranec Ivana Cankarja. Kaj natančnega o njunih pogovorih mi ni znano. Žal! Upam, da sem delno ugodila vašemu zanimanju za podatke naše družine. Ako želite morda še kakšne podatke, se kar oglasite.

S spoštovanjem,

Anka Komovec

Učitelji v družini Bregant:

1. Jurij Bregant, roj. 23. 4. 1940 (učitelj in šolski upravitelj).

Njegovi otroci:

- Hinko Bregant, 12. 7. 1878 – 20. 7. 1955 (učitelj in šolski upravitelj); njegova prva žena Nuša Lušin, 1881–1910, učiteljica; njegova druga žena Ana Očko, 28. 7. 1889 – 15. 6. 1944, učiteljica; njegova vnukinja Zdenka Komovec, 8. 11. 1951, učiteljica;
- Zmago (Viktor) Bregant, 1889–1919, učitelj in šolski upravitelj, izdal knjigi *Elementarni razred. I.del: tehnična stran pouka in Podeželska delovna šola. Elementarni razred*; njegova žena Pavla Majcen, učiteljica; njegov sin Dušan Bregant, roj. 1920, učitelj; žena Dušana Breganta (ime mi je neznano), profesorica;
- Kristina Bregant, roj. Petrič 15. 6. 1876, umrla leta 1968, učiteljica; njen mož, Ludvik Petrič, roj. 1885, učitelj; Kristinina hči Elizabeta (por. Pihler), roj. 19. 1. 1916, učiteljica; mož Elizabete Petrič Alojz Pihler, umrl 1992, učitelj in šolski

- upravitelj; vnukinja Kristine Petrič Elizabeta Pihler, roj. 1942, šolska upraviteljica;
žena vnuka Kristine Petrič Marija Pihler, šolska upraviteljica;
- Cecilija Bregant, por. Pavlič – njena hči Pepca Pavlič, 6. 10. 1906 – 9. 8. 1992, učiteljica;
  - Drago Bregant, 2. 4. 1919 – 3. 6. 1992, končal učiteljišče, nato pa še DIF v Beogradu, profesor telovadbe; žena Draginja Gardiovački, 14. 11. 1919, profesorica telovadbe.

V naši družini je bilo doslej 18 prosvetarjev. Breganti izhajajo iz Šentjurja ob Južni železnici (današnji Šentjur na progi Maribor–Celje).

Moj oče Hinko Bregant je bil suspendiran v marcu 1937 iz verjetno političnih razlogov, dasiravno se ni zanimal za politiko. Vse svoje življenje je posvetil šoli in mladini. Za njegovega upraviteljevanja na osnovni šoli v Rušah je bila zgrajena nova šola z otroškim vrtcem in z blokom za stanovanji učiteljev. Nova hiša je bila zgrajena 1933.

Sestavila sem Vam rodovnik Bregantovih, kolikor je bilo pač mogoče. Grob družine Bregant se nahaja na magdalenskem pokopališču, kjer je samo majhna kapelca. Grob najdete, ako greste po glavni poti tega pokopališča do 15. vrste desno, 12. grob oz. 14. grob. Na grobu stoji kamnit spomenik s kamnitim križem.

Poklanjam vam tudi fotografijo Nušinega strica Franza Navala in družinsko sliko familije Hinka Breganta.

Pismo št. 2:

Hinko Bregant je bil rojen 15. 7. 1879 v Zdolah pri Brežicah kot sin Jurija Breganta (1840–1920) in Cecilije Bregant, roj. Baronig (1848–1924). V družini je bilo, kolikor vem, 15 otrok (10 fantov in 5 deklet); Alojz rojen 1869, Ludvik rojen 1871, Jurij I. rojen 1873 (umrl kot dojenček), Hinko 1878–1955, Jurij II. 1883, Rudolf 1885, Teodor 1887, Viktor (Zmago) 1889, Ernest 1891, Pavel 1894–1994, Ljudmila 1875, Kristina 15. 6. 1876–1968, Marija 1880, Cecilija 1884–1949, Viljemina 1892.

Oče Jurij Bregant (23. 4. 1840–1920), rojen v Šentjurju pri Celju, mati Cecilija, roj. Baronig (29 10. 1848–1924) v Mariboru. Oče je bil nadučitelj, mama pa je bila doma in skrbela za njene številne otroke. Oče je bil sprva izučen krojač, nato pa je dokončal učiteljske v Mariboru. Kot krojač je lahko šival za številne otroke. Otroci so bili strogo vzgojeni; posebno oče je bil zelo strog, mama pa njegovo pravo nasprotje – prava dobričina.

Po večkratnih premestitvah so nazadnje stanovali v Sv. Benediktu v Slovenskih goricah nasproti župnišča. Tako je župnik pogosto izjavil: » No, danes pa ni bilo mačke doma, ker so miši plesale.«

Doma so govorili v slovenskem in nemškem jeziku, ker mama ni znala slovensko.

Nekaj otrok je umrlo v rani mladosti. Hinko, Kristina in Viktor so bili učitelji, kakor tudi njune žene oz. mož. Hči Cecilija je bila poročena v Zadru. Marija in Ludvik sta imela najeto restavracijo na otoku Rabu. Najmlajši sin Pavel je živel na avstrijskem-koroškem, kjer so ga 14. 10. 1944 ubili Nemci. O ostalih šestih otrocih ne vem ničesar.

Hinko Bregant je končal učiteljske v Mariboru. Vsak učitelj je moral v tistih časih napraviti strokovni izpit iz slovenskega in nemškega jezika. Njegovo prvo službeno mesto je bila Negova v Slovenskih goricah, kjer je spoznal in tudi poročil tamkajšnjo učiteljico Nušo Lušin. Zaradi njene bolezni je zaprosil za premestitev v kak planinski kraj. Dobil je Plešivec pri Šoštanju, kjer je ostal do Nušine smrti. Kmalu nato pa je prosil za premestitev in dobil službo na Keblju pri Oplotnici. Tu je spoznal svojo drugo ženo, učiteljico Ano Očko, s katero se je poročil 14. 5. 1914. Tu sta se rodila tudi njuna otroka Anka in Drago. Kmalu po poroki je bil vpoklican v vojsko. Služil je kot intendat v Dignanu. Nekega dne (1916) pa se je pri izpolnjevanju svoje službene dolžnosti, torej pri nabavljanju hrane in materiala za vojake, ponesrečil. Peljal se je z vozom, konji so se splašili, voz se je prevrnil in bil je težko poškodovan. Precej časa se je zdravil (ker je bil dalj časa nezavesten) v vojnem lazaretu oz. bolnišnici v Dignanu. Po ozdravitvi je bil kot stalno nesposoben za vojaka, odpuščen. Vrnil se je nazaj na Kebelj.

Leta 1919 je bil kot narodno zaveden Slovenec premeščen na šolo Sladki vrh v Slovenskih goricah ob avstrijski meji, kjer je ostal 5 let. Sprva je bilo tu težko in nevarno življenje, ker ga tamkajšnji nemško govoreči prebivalci niso marali in so mu stalno grozili s smrtjo. Tožarili in pritoževali so se tudi na okrajnem glavarstvu v Mariboru, kjer so se pa z njegovim delom strinjali. Po enem letu pa se je položaj pomiril. Pouk je bil celodneven, četudi je bil pouka prost dan. Pouk je bil dvojezičen, slovenski in nemški. Sprva je nekaj otrok posečalo samo nemški pouk, ostali pa slovenskega. Sčasoma pa so vsi otroci brez izjeme posečali samo slovenski pouk. To je bil velik uspeh. Ob njegovem odhodu leta 1924 so bili ljudje tega šolskega okoliša razočarani, ker jih je zapustil. V letu 1919 so bile splošne razmere na meji še zelo napete. Financarji so bili v glavnem ruski emigranti (višji oficirji), ki so jih ljudje sovražili in napadali tudi z nožem. Tako je neke noči prišel k nam ves povezan in ranjen ter preplašen. Na šoli tedaj ni bilo elektrike, ne vodovoda. Uporabljali smo petrolejke. Najbližjega zdravnika smo imeli v Murecku v Avstriji. Za prehod meje smo imeli dovoljenje (prevoz z brodom preko Mure). Pri šoli je bilo majhno posestvo: lep vrt, sadovnjak, malo gozda in vinograd. V hlevu smo imeli kravo, svinje in dosti kokoši. Pred šolo je bil plato, na katerem so bile brajde izabele. Ker smo pridelali vino, ter ga sami nismo morali dosti piti, smo vsako leto v šolskih počitnicah prodajali vino pod brajdami. Imeli smo tudi dosti slivovih dreves, zato smo žgali dobro žganje.

Nekoč sva z bratom pod kotel naložila orehove lupine, seveda je kotel razgnalo, midva pa sva se pravočasno umaknila. Ker sva midva z bratom hotela v srednjo šolo, je oče ponovno zaprosil za premestitev bližje k mestu. Bil je premeščen v Ruše ob Dravi leta 1924, vendar samo on, mama pa šele čez eno leto. Mi trije smo torej še eno leto ostali na Sladkem Vrhu, oče pa je bil sam v Rušah. Pod njegovim upraviteljevanjem so zgradili popolno osemletko in stanovanje za samske učitelje.

Poleg svojega rednega dela je vodil in poučeval v obrtni nadaljevalni šoli, mama pa je poleg poučevanja v osnovni šoli vodila in tudi poučevala v gospodinjski nadaljevalni šoli, ki so jo gojenke z navdušenjem poslušale. Oče je vodil še tamburaški zbor.

Seveda šola takrat ni imela nobene tajnice ali kakšnega drugega pomočnika. Poleg poučevanja je opravljal še vsa vodstvena in administrativna dela. Tako je bil ves dan v šoli.

V poletnih šolskih počitnicah je obiskoval vse otroke v svojem šolskem okolišu, tako je spoznal vse otroke, njihove starše in vse okoliščine, v katerih so živeli otroci, kar mu je bilo v veliko pomoč. Najraje je poučeval v prvem razredu. Bil je z vso dušo in telesom učitelj.

V hribe si moral iti peš, po ilovnatih kolovozih z laterno v roki – ker ni bilo elektrike. Od Št. Ilja v Slovenskih goricah, od koder je peljal vlak v Maribor. Avtomobilov takrat še ni bilo, le tu in tam se je peljal kak avto – kot čudo!

Kadar smo imeli delo na posestvu in pri spravljanju sena so nam sosodje takoj priskočili na pomoč.

V zahvalo za svoje truda polno, požrtvovalno in dolgoletno delo pa je bil 3 mesece pred redno upokojitvijo suspendiran. Globoko užaloščen in težko prizadet je takoj zaprosil za upokojitev in se marca 1927 preselil v svojo hišo v Mariboru, kjer je živel do svoje smrti.

Prišla je 2. svetovna vojna in nastopile so ponovne težave. V njegovi hiši je stanoval jugoslovanski oficir, ki je starše naprosil, da sta šla v začetku aprila 1941 v Brinje, kjer je bil ta oficir doma. Ker pa je bila hrana slaba in moja mama bolna, sta se vrnila domov začetkom maja 1941. Stanovanje je bilo od nemške vojske zapečateno. Na vojaškem poveljstvu so jima vrnila ključe od stanovanja in jima dovolili, da se vselita v svoje stanovanje. Sreča v nesreči je bila (preselitev oz. odhod v Brinje), da nista bila doma, ker so ju sredi aprila 1944 Nemci hoteli izseliti. 15. 6. 1944 mu je umrla njegova težko bolna druga žena.

Njegov sin Drago (učitelj, pozneje končal DIF – državni inštitut za fizkulturo v Beogradu in postal profesor fizkulture) je bil začetkom 1941 še na služenju vojaškega roka v Sarajevu, od koder je pobegnil in se vrnil domov začetkom maja 1941. Hči Anka pa je bila do 15. 5. 1941 na šolanju v Ljubljani. Bila je višja medicinska sestra (20 let glavna oziroma vodilna sestra očesnega oddelka v Mariboru – leta 1976 je šla v pokoj). Po vrnitvi domov se je zaposlila v zdravstvenem domu v Mariboru, brat Drago pa pri nemških železnicah v Grazu. Avgusta 1944 je bil Drago vpoklican v nemško vojsko in bil kmalu poslan na rusko fronto, bila je prava zmešnjava. Na Slovaškem (ko so se Nemci že umikali pred Rusi) se je izmuznil in pobegnil v Jugoslavijo preko Madžarske. Po 14 dnevih je ves izčrpan prišel v Vojvodino, kjer so ga takoj dali v bolnišnico, da si opomore od napora. Nato se je javil v partizane in bil dodeljen v 1. slovensko brigado v Skopju v Makedoniji.

Midva z bratom sva hodila v osnovno šolo v Rušah, po 5. razredu pa sva se dnevno vozila z vlakom v Maribor v srednjo šolo. Sicer je bilo do kolodvora samo 15 minut, vendar smo pozimi morali gaziti po visokem snegu. Snega je bilo takrat mnogo več (tudi do višine 1m) kot sedaj. Prišli smo na kolodvor in čakali na prihod vlaka, ki je imel prve dni po zapadlem snegu tudi po več ur zamude. Prišli smo v Maribor okoli 11h, na šolskih vratih pa je pisalo: »Pouk zaradi pomanjkanja premoga odpade za 14 dni.« nato pa smo se kar peš odpravili proti domu. Nekaj

časa smo pešačili, srečali kakšnega voznika, se spravili na voz, nato pa zopet peš. Po dobrih 2urah smo prispeli domov.

Jaz sem bila od junija 1941 do vključno avgusta 1944 zaposlena v tukajšnjem zdravstvenem domu. Nato pa sem se zaposlila na očesnem oddelku splošne bolnišnice v Mariboru, kjer sem ostala do julija 1976, kjer sem se upokojila.

Po končanem 5. razredu osnovne šole sem obiskovala meščansko šolo v Mariboru, kjer sem se želela vpisati na učiteljsiše, ker pa s končano meščansko šolo to takrat ni bilo možno, mi je tedanji ravnatelj realne gimnazije svetoval, naj ostanem eno leto doma, predelam vso snov petih (prvih) razredov in končam šolanje leta 1931/1932, napravim privatne izpite iz vseh predmetov, kar sem tudi naredila. Seveda izpiti niso bili brezplačni. Opraviti sem tudi morala z realnimi dijaki malo maturo. Po uspešno opravljenih izpitih sem se redno vpisala v šolsko leto 1933/1934 v 6. razred gimnazije. Po uspešno opravljeni veliki maturi leta 1936 sem se vpisala v 3-letno šolo za medicinske sestre v Ljubljani. Moj mož Jože je bil gasilski tehnik. Leta 1962 upokojen, od tedaj je on v moji odsotnosti skrbel za družino. Umrli je 24. 1. 1993.

Brat Drago je po končanem DIF (Državnem inštitutu fizkulture v Beogradu) leta 1959 3 leta služboval v Trbovljah in v Murski Soboti, nato pa odšel v Zrenjanin, kjer je bila njegova žena, tudi istega poklica kot on, doma. Tu sta ostala do leta 1970, ko sta se preselila v Maribor. Brat je umrl junija 1992.

Zdaj pa končam. Ako boste še kaj želeli, me pokličite.

Prilagam vam še 4 fotografije.

Pozdravlja vas Anka Komovec

4.12.1994

8.4 Fotografije

Fotografija 1: Učiteljski zbor pri sv. Benediktu v Slovenskih goricah, fotografijo je Marinšek odkril v zapuščini Lojza Hofbauerja, 1904

Fotografija 2: Hinko Bregant, 1910

Fotografija 3: Hinko Bregant, Ruše, 1936

Fotografija 4: Družina Hinka Breganta – Hinko Bregant, Ana Očko, Anka Bregant, por. Komovec, Drago Bregant, 1929

Fotografija 5: Razglednica, ki jo je Lušinovi skupaj s svojo fotografijo iz Berlina poslal njen stric, 1909

Fotografija 6: fotografija Bregantovega razreda na šoli pri sv. Benediktu, 1906

Fotografija 7: fotografija Bregantovega razreda na Sladkem Vrhu, 1924

Fotografija 8: fotografija tamburaškega zbora v Rušah, 1934

Matički plov od Sv. Benedikta u Slov. jeziku - skiny leta 1904.
 Od vsega na svetu: knica (knica) Lušimova - učiteljica pri Benediktin
 od 1903 do 1905 je bila najdaljša gostiteljica Bozana Lankarjica, katere
 omenje o svojih sprihi, - posniji posnina e vrtičjem Blincom Bre-
 gantom (trudi me sivi) in sta službovala na Plešivcu nad Galunjem.
 Knica je zgodaj umrla - stara komaj 29 let. - Lankarjica je rekla, kako
 je iskral njen oče pri Benediktin, teraj ni vedel, da je postopoma na
 Plešivcu. - Imajo na sviki Blatarina Vojgrin, učiteljica tuj. posnih
 del, mate učiteljica Karvat, župnik Franc Bmarck, kaplan Franc
 Oprišček - posniji župnik in delavec pri Benediktin, ki so ga leta 1943
 kot pravnega upravitelja ubili Slovci na Galunjskem - nadučitelj
 Benka, učitelj Blinca Bregant je bil posniji zelo napreden nadučitelj
 v Ruzah, - in učiteljica Podlavinikova

Testovil Lopa Holanec
 Straninik

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 15. september 2017

Zarja Frančiška Gošnik

Izjava kandidatke

Spodaj podpisana Zarja Frančiška Gošnik izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum: 15. september 2017

Podpis kandidatke: